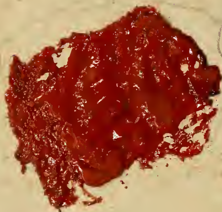
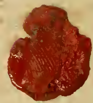

DB 922
.1
.B74
1838
Copy 1

A. S.

Alexander Jaffer

1844

Hic Liber est meus
[illegible] Deus
qui illum mihi
[illegible] ad
Alexander [illegible]
Saffer [illegible]

[illegible] A 1847

[illegible]

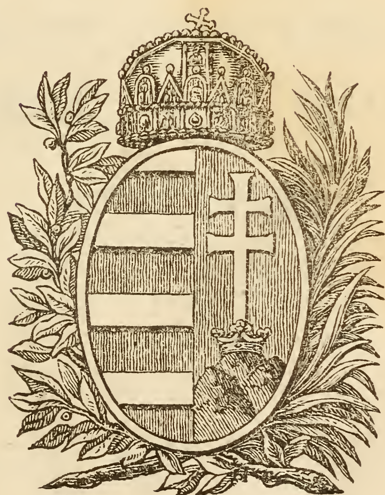
[illegible]

[illegible] [illegible] Zerlisuariis 13

quando Principiti

habere [illegible] [illegible]

BREVIS HISTORIA
DUCUM, AC REGUM
HUNGARIAE.

POSONII,
Apud Aloysium Bucsánszky.
1838.

BREVIS HISTORIA
DUCUM, AC REGUM
HUNGARIAE.

Magyarország
Historiájának
meghatározása, czélja, és haszna.

Magyarország' *historiája* alatt értetik hazánkban esett emlékezetes történeteknek hiteles elbeszélése. — *Czélja* elménket leghasznosabb hazai dolgok' esméreteivel gazdagítani, — tűkör gyanánt előnkbe terjeszteni mind a' minket korral megelőző jámborok' erényeit, mind gonoszok' erkölcstelenségeit; hogy világosan láthassuk: mit kelljen cselekednünk, mit kerülnünk. — *Haszna* igen nagy: ugyan is a' honi historiából a' fejedelmi férfiaknak számtalan jeles tetteiken kivűl, minden korbeli embereknek, tudomány, 's mesterségbeli leghasznosabb találmányoknak, és legbölcsebb törvényeknek esméretét szerezzük meg. — Honnét nem is kell semminemü historiára annyi szorgalmat fordítanunk, mint a' hazaira. —

Eldődeinknek Ásiából Pannoniába költözködésökről.

Eldődeink három izben költöztek ki Ásiából:

1-ör. ***Hunnok'*** neve alatt Kr. szül. u. 374-dik táján.

2-or. ***Avarok'*** neve alatt 568-dik táján.

3-or. ***Magyarok'*** neve alatt 884-dik táján.

Definitio

Historiae regni Hungariae,

finis, et utilitas eiusdem.

Nomine *Historiae* regni Hungariae venit fidedigna narratio eventuum memorabilium, qui in Hungaria contigerunt. — *Finis* eius est: animos nostros rerum utilissimarum, quae in Patria evenerunt, cognitionibus imbuere. — Speculi instar proponere tam proborum virtutes, quam vitia pravorum, qui aetate nos antecessere, ut perspicere valeamus: quid agendum, quidve cavendum sit. — *Utilitas* Historiae maxima est: praeter innumera enim virorum principum facta illustria, omnis aevi hominum, utilissimorum inventorum in scientiis, et artibus, legum porro sapientissimarum notitiam aquirimus. — Unde nec ullum Historiae genus maius studium a nobis requirit, quam illud Patriae nostrae. —

De Maiorum nostrorum ex Asia in Europam migratione.

Maiores nostri tribus vicibus ex Asia susceperunt migrationem:

I. Sub nomine *Hunnorum* anno Chr. circiter 374-mo.

II. Sub nomine *Avarum* circa annum Chr. 568-um.

III. Comparuerunt sub nomine *Hungarorum* circa annum Chr. 884-um.

A' Hunnokról.

Hogy a' *szittya* eredetű *Hunnoknak*, a' Magyarok' *eldődeiknek* Ásiában *Kaspium* tengernél volt lakhelyök *Volga*, és *Tanais* (Don) folyami közt, régi iróink köz egyezéssel allitják. — Honnét *Balamber'* vezérlése alatt 374-ben Europába átköltözvén a' kies földű *Pannoniát Daciával* (Erdélylyel) együtt elfoglalták 377-ben. — A' *hunn* fejedelmek között leghiresebb volt *Attila*, honi néven *Etele*, 434-ben, ki országát a' dicsöség' legfényesb fokára emelvén, meghólt 454-ben. — Minekutána *Attila*, a világ' rémitője élni, és féletni megszűnt, fiai az országon meghasonlottak. — Honnét alattvalóik lerázván a' czivódók' igáját, magokat szabadokká tették, — és így a' *hunn* birodalom 454-dik éven túl nem állhata fenn. —

Az Avarokról.

Második költözésök *eleinknek* Ásiából Europába, *Khinai*, és más szomszéd nemzetektől kimozdítatván lakhelyeikből, *Avar* név alatt ismeretes. — Első *Justinian* keleti czászártól szabadságot eszközölvén, *Daciát* a' *Gepidáktól* elragadják, — a' *Longobárdok Pannonia'* birtokosi, *Gepidák'* e' példájára megijedvén, és önként elköltözvén *Olasd* országba, az *Avarok Pannoniát* is elfoglaljak 568-ban. — Ezen időtől annyira elhiresedtek fegyvereik által: hogy nem csak a' keleti, hanem nyúgoti császárokat is adóztatnák. — De 800-dik táján *Nagy Károly Frankok'* királya által történt több izbeni megverettetésök, és bel visszavonások

De Hunnis.

Scythicae originis *Hunnos*, *Maiores* Hungarorum in Asia sedes habuisse ad mare *Caspium* inter *Volgam*, et *Tanaim* fluvios, scriptores antiqui uno quasi ore testantur. — Unde duce *Balambere* 374-o in Europam delati laetam solo Pannoniam, una cum Dacia occuparunt 377-o. — Ex Hunnicis Principibus celeberrimus *Attila* patrio nomine *Etele* 434-o — qui, imperio suo ad summum gloriae fastigium evecto, obiit 454-o. — Postquam Attila terror orbis vivere, timerique desiisset, filii eius de regno decertabant. — Unde subditi excusso litigantium iugo, se libertati asseruere, sicque regnum *Hunnicum* ultra annum 454-um durare non poterat. —

De Avaribus.

Altera Maiorum nostrorum per *Sinenses*, aliosque finitimos populos sedibus dimotorum ex Asia in Europam migratio sub nomine *Avarum* nota est. — Accepta a *Justiniano* 1-o Orientis Imperatore licentia, *Daciam Gepidis* eripiunt, *Longobardis Pannoniae* dominis Gepidarum exemplo territis, ac sponte in *Italiam* discedentibus, *Pannonia* quoque potiuntur *Avares* 568-o. — Ab hoc tempore adeo inclaruerunt armis: ut orientis non minus, quam occidentis Imperatores tributarios haberent. — Verum circa annum 800. a *Carolo Magno Francorum* rege cladibus inflictis, discordiaque civili adtenuati, et in agros

által elgyengűltek, 's a' szombathelyi környékre szoríttatván, minden urodalmok elenyészett. —

A' Magyarokról.

Eldődeinknek harmadik költözködésök Asiából Europába *Magyarok*' neve alatt történt 884-ben. — Ezek azon részéből jöttek *Scythiának*, melly most *Baskiriá*nak mondatik: *Almus*, *Eleőd*, *Kund*, *Und*, *Tos*, *Huba*, és *Tuhutum* vezérlésök alatt. — Kik közül legnagyobb hatalommal birt *Almus*, kinek mindnyájan, minekelőtte útnak indulnának, pogány módra egy edénybe folyatván véröket, mind béke' mind háború' idején engedelmességet, és hogy annak férjfi utódjaiból választandnak magoknak fejedelmet, esküvének. — Elvégezvén öt évi útjokat szerencsésen beérkeztek Magyar országba; és midőn *Almust* halálhoz közelgetni latnák, annak fiát *Árpádot* választák fejedelmöknek 889-ben.

ÁRPÁD fejedelem

889 — 907 = 18.

Árpád atyja *Almus* után elnyervén a' fejedelemséget, azonnal vezéreit külön tájak' elfoglalására küldé, kiknek munkásságával nyolcz évi huzamos győzedelmek által minden földeknek, mellyeket Magyar országnak nevezünk, urává lett, és azt az új haza mellett faradozó vezérei közt, megtartván magának és utódjainak tetemes részét, felosztotta. — A' javak' kiosztása után övéit *Kürtöltő* hoz hivta,

Sabarienses reiecti, omni fere dominatu exuti sunt. —

De Hungaris.

Tertia *Maiorum* nostrorum ex Asia in Europam migratio fuit sub nomine *Hungarorum* anno Chr. 884-o. — Hi ex ea parte *Scythiae* venerunt, quae hodie *Baschiria* vocatur, ductoribus *Almo, Eleőd, Kund, Und, Tos, Huba* et *Tuhutum.* — Ex his maxima pollebat potestate *Almus*, cui omnes, antequam iter ingrederentur, fuso more gentilium in unum vas sanguine, obedientiam belli, pacisque tempore, item quod ex eius virili stirpe semper eligere velint regem, iurarunt. — Emenso itaque feliciter quinque annorum itinere pervenerunt ad modernam Hungariam; et cum iam *Almum* morti proximum viderent, filium eius *Arpadum* ducem sibi elegerunt anno 889. —

ARPADUS Dux

ab anno 889 — 907 = 18.

Arpadus patri *Almo* succedens, mox Duces suos ad varias terras subiugandas dimisit, quorum opera continuatis victoriis octo annorum decursu omnium terrarum, quas Hungariam adpellamus, dominus evasit, easque inter Duces suos de nova Patria optime meritos, retenta sibi, suisque successoribus praecipua parte, divisit. — Facta bonorum collatione suos ad lacum *Kürtöl* convocavit, ubi latis quibusdam legibus, toti

hol némelly törvények hozatván, 's az egész országot bizonyos részekre felosztván, kapitányokra bizta. — Hanyatlani kezdvén *Árpád* fejedelem' egészsége, *Zoltán* legifjabb fiját, kihalván az idősbek, rendelte örökösének, és 907-ben megholt. —

ZOLTÁN fejedelem
907 — 947 = 40.

Mivel *Zoltán* kormányra emeltetésekőr még kiskoru volt; azért az ország' kormánya gyámnokaira bizatott. — Ezek voltak a' nemzetnek főbirái *Gylás*; és *Karchás*, és három katonai tudományokban jártas férjfiak: *Lehel*, *Bulcsu*, és *Botond*. — Amazoknak kötelességök volt a' pereket végezni, és vétkesekre büntetéseket szabni; emezeké hadat viselni, és frigyet kötni. — *Zoltán* érett korra jutván az ország' határait kijelelte. — Ezen fejedelem alatt a' Magyarok be-beütöttek a' szomszéd tartományokba zsákmányolás végett, többnyire jo szerencsével. —

TAKSON fejedelem.
947 — 972 = 25.

Takson alig nyeré el a' főméltóságot, azonnal ifjabb *Berengár* ellen intézé fegyverét, kit tiz véka pénzen kényszeritett békét vásárlani. — Onnét visszatérvén, midőn *Luitulf* herczegnek, atyja *Otto* ellen segitséget nyujtana, *Augusta* városánal meggyőzetett; maga ugyan kevesed

regno, in certas partes diviso, Capitaneos praefecit. — Aetate demum fractus *Arpadus* filium *Zoltanum* minimum natu, emortuis aliis, constituit regni haeredem, et 907-o e vivis excessit. —

ZOLTANUS Dux

ab anno 907 — 947 = 40.

Zoltano clavo regni admoto adhuc minorenni, Reipublicae administratio tutoribus commissa est. — Hi erant supremi Gentis iudices *Gylas*, et *Karchas*, et tres militari scientia illustres viri *Lehel*, *Bulcsu*, et *Botond*. — Illorum fuit lites dirimere, ac delinquentibus poenas decernere; horum bella gerere, foederaque pangere. — *Zoltanus*, cum iustam aetatem attigisset, regni limites definivit. — Notandum: regnante hoc principe Hungari praedam acturi plurimas in vicinas provincias fecerant excursiones, plerumque fortuna secunda. —

TOXUS, alias TAKSON Dux

ab anno 947 — 972 = 25.

Toxus, alias *Takson* vix summam dignitatem est adeptus, illico arma movit contra *Berengarium* iuniorem, quem decem modiis nummorum pacem mercari coëgit. — Inde redux, cum *Luitulpho* principi contra *Ottonem* patrem auxilia ferret, ad Augustam Vindelicorum vi-

magával a' veszélyt kikerülte, de ellenség' kezére jutottak elevenen *Bulcsu*, *Lehel*, és *Botond* vezérek, kiket a' császár nemzetünk' gyalázatjára felakasztatott. — A' Magyarok, hogy ezen méltatlanságot megboszulnák, az előbbi háboruban fogságra ejtett Németek közűl husz ezeret lenyakaztak. — Ezek után *Takson* élni megszünt életének 42é-ben, Kr. sz. u. pedig 972-ben. — *Geyza*, és *Mihály* fiait hagyván maga után.

GEYZA fejedelem
972 — 997 = 25.

Geyza az atyja által II. *Otto* val kötött békét országlása' elején azonnal megerősítette. — Kereskedőknek, és kézimiveseknek szabad bejövetelt engedett Magyar országba, melly engedelmével nagy számu külföldieket vont magához. — A' keresztény hitet számos Magyarjaival felvette; — ennek terjesztése, és a' magyar ifjuság' tudományokbani taníttatása végett *Olasz*, és *Cseh* országból idézett *papoknak*, és *szerzetesek* nek, leginkább *benedek rendbeliek* nek lakhelyeket épitett. — *Vaic* fiának, ki keresztség után Istvánnak mondatott, *Giselát Henrik Bavariai* Fejedelem' leányát jegyezte el nőül 997-ben megholt. —

ISTVÁN fejedelem
997 — 1000 = 3.

Geyza atyja' halála után István a' fejedelemségre emeltetett. — Lecsendesítven a'

ctus; Toxo quidem cum exigua manu periculum evitante, in manus hostium vivi pervenerunt: *Bulcsu*, *Lehel*, et *Botond* duces, quos Caesar magna Gentis infamia infelici arbore suspendendos iusserat; Hungari, ut hanc indignitatem vindicarent, ex Germanis antea bello captis viginti millia capite minuerunt. — Post haec *Toxus* vitam cum morte commutavit anno aetatis 42-o, Chr. vero 972-o. — *Geyza* et *Michaële* filiis relictis. —

GEYZA Dux

ab anno 972 — 997 = 25.

Geyza initam a patre cum Ottone II. pacem in ipso regni aditu confirmavit. — Quaestoribus, opificibusque exteris liberam dedit in Hungariam commeandi facultatem, qua indulgentia magnam ad se traxit vicinorum frequentiam. — Religionem Christianam cum non exigua Hungarorum parte suscepit; — ad eam dilatandam pubemque Hungaram literis imbuendam *Clericis*, et *Religiosis Ordinis* praesertim *Benedictini* in regnum ex *Italia*, et *Bohemia* accersitis, domicilia posuit. — Filio *Vaic*, qui post baptismum Stephanus dictus est, *Giselam*, *Henrici Bavariae* Ducis filiam, uxorem desponsavit, anno 997-o vivere desiit. —

STEPHANUS Dux

ab anno 997 — 1000 = 3.

Post obitum *Geyzae* patris *Stephanus* regni gubernacula capessivit. — Sopita Hungaros

Magyarok, és Németek közt támadt kemény vitát, *Kupát* a' sümegi vezért, jó móddal nem boldogulhatván, fegyverrel törte meg. — Azután a' *pannonhegyi apátot*, *Astrikot*, II. *Sylvester* romai pápához küldötte, hogy a' magyar nemzetet fogadná az anyaszentegyház' keblébe, sz. dolgokban tett intézkedéseit erősítené meg, és koronát, mellyel megkoronáztatnék, küldene akkori szokás szerint. — István' kérelmeit a' pápa helyben hagyván, küldött kettős keresztet, és koronát, mellyel 1000-dik esztendőben augusztus' 15-én István meg is koronáztatott.

Magyar-Ország' történeteit régi szokásként három korszakra osztjuk: az elsőt *arpádi* korszaknak 1000 — 1301 — másodikat *vegyesnek* 1301 — 1526 — harmadikat *austriainak* mondjuk 1526 — jelenkorunkig. —

Első

vagy is

ÁRPÁDI KORSZAK.

Sz. ISTVÁN 1-ső király

1000 — 1038 = 38.

Véghez vitetvén a' koronáztatás' ünnepe, a' sz. király mind a' hitvallási, mind polgári dolgok' elrendeléséhez fogott. — De ezen idvességes, leginkább sz. dolgokbani változtatásainak keményen ellene szegezte magát II. *Gyula*, erdélyi fejedelem, kit legyőzvén és elfogván nőjével

inter, et Germanos acri dissensione, *Cupam*, ducem Simighiensem, cum lenioribus nihil proficeret, perdomuit armis. — *Astricum* dein *Montis Pannoniae Abbatem Romam* misit ad *Sylvestrum* II. Pontificem Romanum, ut Gentem Hungaram ad sinum Ecclesiae reciperet, constitutiones in rebus sacris confirmaret, et coronam, qua inaugureraretur, pro more illius aetatis mitteret. — Pontifex annuit postulatis et coronam cum duplicata cruce misit, qua *Stephanus* anno **1000** die **15**. Augusti coronatus est.

Historiam Hungariae adulto more in tres periodos dividimus: primam *Arpadianam* ab anno **1000** — **1301**-um — *Mixtam* alteram ab anno **1301** — **1526**-um; postremam *Austriacam* ab anno **1526** — usque nostra tempora dicimus.

Periodus I-ma
ARPADIANA.

S. STEPHANUS
ab anno **1000** — **1038** = **38**.

Peractis coronationis solenniis S. rex tam sacram, quam profanam Rempublicam ordinare est adgressus. — Verum salutari huic rerum praesertim sacrarum commutationi acriter se

és gyermekeivel őrizet ala tétete. — Azután *Keán* bolgár fejedelem ellen forditotta fegyverét, ki szinte legyőzetett, 's életétől megfosztatott.— Megmenekedvén ellenségeitől, az ország' kezdett rendelgetéseit folytatta, megalapitván az *esztergomi érsekséget*, **10** püspökséget állított. — *Új hivatalokat*, — *három ország' rendjeit* — és világi fő rendekből 's püspökökből *királyi tanácsot* alkotott. — *Új törvényeket*, *és rendeléseket* hozott. — Az országot **60** részekre osztván, mind egyikbe fő ispánt rendelt. — Mivel a' tudományok ezen korban, ha kiveszed *Görög*- és *Spanyol* országot, a' többi egész Europában czak nem egyedűl a' monostorokban tanítatnának, és a' sz. *Márton* tiszteletére **1001**-ben alapított *pannonhegyi* monostor' egyedűl egész országra nem volna elegendő, a' kegyes király több monostorokat allított — a' sz. *Benedek*, *rendjének*. — Illyen tudományos intézetekkel a' *püspökségek*, és *káptalanok* is elláttattak, — hogy meg annyi nevelő intézetek lennének a' papok' számára, és egyszer'smind gymnasiumok helyett is szolgálnának a' magyar ifjuság' oktatására. — Míg sz. *István* a' közjóért igy buzgólkodik, fia *Imre* hirtelen nyavalába esvén meghal **24** éves korában. — Szakadatlan gondok gyötrék ez időtől sz. Istvánt hagyandó örökösse miatt, — a' kijelelt *Vázullal*, nagybátyja' fiával, ki a' királyne mestersége által szeme' világától megfosztatván, nem boldogulhatott. — Végre hideglelésbe esett, felvévén a' haldoklók' szentségeit, e'világból kiköltözött nagy boldogAsszony napján **1038**-ban — hüledékei *Székes fejérvárott* a' tőle épitett b. Szűz' fő egyházába tétettek.

opposuit *Gyula* II. Transylvaniae Dux, quem victum, captumque cum coniuge, et liberis custodiae mancipavit. — Dein in *Keanum, Bulgarorum* Ducem, arma vertit, qui aeque victus, vitaque exutus est. — Superatis hostibus coeptam regni ordinationem continuavit, fundato *Archiepiscopatu Strigoniensi,* decem Episcopatus constituit. — *Nova officia* — *tres regni status* — e Magnatibus et Episcopis *Senatum regium* creavit. — *Novas leges, statutaque* tulit. — Regno in 60 circiter partes diviso Comites parochianos praefecit. — Cum literae hoc aevo, demta *Graecia* et *Hispania*, in tota reliqua Europa fere unice in Monasteriis docerentur, solumque Monasterium *S. Martini de Monte Pannoniae* 1001-o fundatum toti regno haud sufficeret, pius rex plura erexit Monasteria pro Ordine *Benedictino*. — Talibus institutis literariis *Episcopatus*, et *Collegia* quoque aucta sunt, ut essent quasi totidem seminaria sacerdotum, simulque Gymnasiorum vices obirent pro instituenda pube Hungara. — S. *Stephano* ita Reipublicae satagente filius eius *Emericus* repente morbo correptus diem supremum anno aetatis 24-o obiit. — Angebant deinceps D. *Stephanum* perpetuae curae de relinquendo haerede — destinato *Vasule* patruele suo artibus reginae excoecato voto potiri neutiquam potuit. — Tandem tactus febri, susceptis rite morientium sacramentis, ex hac vita migravit in festo Assumtionis B. M. Virginis anno 1038-o, exuviae eius Albae Regiae in Basilica Beatae a se exstructa conditae sunt. —

PÉTER 2-dik király

1038 — elűzetett 1044 — megszűnt 1046 = 8.

Péter Otto Vilhelm burgundiai grófnak *Giselától* sz. István' hugától való fia. — Uralkodása' elején tüstént elidegenítette magától a' Magyarokat: az ország' nagyjait gúnyolni, a' főhivatalokat, 's kapitányságokat *Németek*nek és *Olaszok*nak kezdé ajándékozni. — Magyarországnak, melly diák nevét Hungaria, *angor* vagy *angaria*, az az nehéz, és még a' Magyarok előtt ismeretlen szolgálat' nemétől vette, Németország alá kell vettetnie, gyakran hántorgatá. — Ezen cselekvés' módjával a' szabadságban született Magyarokat új elhatározásra kényteté, kik uralkodása' 3-dik esztendejében elmozdítván *Pétert* az országtól, *Abát*, sz. Istvan' huga' férjét, választják királynak. —

ABA SÁMUEL 3-dik király

1041 — 1044 = 3.

Sámuel elnyervén az országot, midőn tisztességes úton el nem érhetné megkoronáztatását, félelmet gerjesztve törekedett azt kicsikarni. — Az ország' nagyjait t. i. országos dolgok' végzése örve alatt *Csanádra* meghivja, és kikről gyanuja volt, hogy Pétert pártolják, nyársra vonatta, és magát hirtelen megkoronáztatta. — Hogy pedig valami kegyelem mutatással enyhítené kegyetlenségét, *Péter'* rendeléseit eltörlötte, és mindent előbbi karba visszatett. — Három háborút viselt III. *Henrik* császárral, a' harmadikban meggyőzetvén, futás közben elfoga-

PETRUS Rex 2.

ab anno 1038 — amotus 1044 — desiit 1046=8.

Petrus Ottonis Vilhelmi Burgundiae comitis ex *Gisela* S. Stephani sorore filius. — Principio statim regiminis sui animos Hungarorum a se abalienavit. — Summates enim regni ludibrio habere, *Teutonibus*, et *Italis* magistratus, et praefecturas conferre coepit. — Hungariam ab *angore*, aut *angaria* i. e. servitutis genere molesto, et nondum Hungaris nota dictam, Germaniae subiectam esse debere, saepius iactabat. — Hac sua agendi ratione Hungaros in libertate natos nova inire consilia coëgit, qui tertio regiminis anno amoto ab imperii maiestate *Petro*, *Abam*, sororis S. Stephani maritum, regem nominant.

SAMUEL ABA Rex 3.

ab anno 1041 — 1044 = 3.

Samuel ad regni clavum eluctatus cum via honesta sui inaugurationem obtinere non posset, terrore incusso extorquere proposuit. — Proceres videlicet regni de Republica consilia agitandi specie *Csanadinum* convocat, et de quibus suspicio fuit Petro favere, palis affigendos, seque tumultuario opere coronandum iussit. — Ut vero quodam clementiae facto crudelitatem minueret, Petri statuta abrogavit, cunctaque ad morem pristinum redire praecepit. — Bella tria gessit cum *Henrico* III. Imperatore, in tertio victus, in fuga interceptus, et ab Hungaris, quibus

tott, és a' Magyaroktól, kiknek uralkodásával ártalmokra volt, kegyetlenűl megöletett 1044. eltemettetett a' tőle építtetett *Saár* monostorban.

PÉTER ismét király.

Magyarok' akaratjából, és III. Henrik' segitségével, kihez országavesztett folyamodott volt. — De rövid időn ismét beállottak az előbbi egyenetlenségek. — A' király elrémülvén dolgai' sikeretlenségén, *Henriket* Magyarországba hivja, 's annak magát országostól, átadja. — Melly tette, hozzá járulván előbbi vadsága, annyira elkeserítette a' Magyarokat, hogy köz akarattal az Oroszországban tartózkodó *Endre* hivatnék meg a' királyi székre, *Péter* abból ismét kitétetvén. — Ezt megértvén *Péter*, Austriába sietett, de *Zamur* falunál a' boszús Magyarok' kezébe került, kik által szemeitől megfosztatott, melly fájdalmaiból következő évben *Székes fejérvárott* megholt, és *Pécsett* a' tőle építetett sz. egyházba eltemettetett 1047-ben.

I. ENDRE 4-dik király
1046 — 1061 = 15.

Első *Endre* tar *László*' fia Magyarországot a' legszomorúbb állapotban találta: ugyan is *Abaújvárnál Vatha*' vezérlése alatt igen számos támadók' serege tódult elejbe, kik irtóztatókat kérnek vala tőle. — *Endre*, nehogy eleve veszélyeztesse királyi méltóságát, *Vathának* enged. — De megesvén koronáztatása *Székes*

regnans nocuerat, crudeliter iugulatus **1044**-o et in Monasterio *Saár*, quod aedificaverat, sepultus est. —

PETRUS iterum Rex.

Voluntate Hungarorum, et virtute Caesaris *Henrici* III., ad quem solio privatus confugerat. — Verum brevi solita rursum prorupere dissidia. — Rex metu rerum ad irritum cadentium perculsus, Henricum in Hungariam vocat, eique se, regnumque suum tradit. — Quod factum accedente priore feritate adeo exacerbavit animos Hungarorum, ut voto communi *Andreas* in Russia Rubra commorans ad thronum capessendum invitaretur, *Petro* rursus regno abrogato. — Quo audito *Petrus* in *Austriam* properat, verum ad villam *Zamur* in coniuratorum manus venit, a quibus oculis privatus, quo dolore anno sequenti mortuus est *Albae Regiae*, sepultusque *Quinque-Ecclesiis* in Basilica a se erecta **1047**.

ANDREAS I. Rex 4.

ab anno **1046** — **1061** = **15**.

Andreas I. *Ladislai Calvi* filius Hungariam in funestissimo statu reperit: venienti enim ad *Abaujvár* Duce *Vatha* immensa seditiosorum multitudo horrenda quaequae postulantium occurrit. — *Andreas* ne sub initium regiminis sui regiam dignitatem in periculum coniiceret, *Vathae* connivet. — Verum peracta *Albae Regiae* coro-

fejérvárott az életben lévő három püpök által, országgyűlést tartott, mellyen igen kemény törvény hozatott a' közcsend zavarók ellen. — Honnét történt, hogy józanabb utra térvén, az anyaszentegyház', és hitvallás' tisztelete helyre állana. — Két hadat viselt: elsőt III. *Henrik* ellen, ki, éhségtől nyomattatván, kénytelenítetett a' Magyaroktól békét vásárlani. — Másodikat viselte Béla testvére ellen de szerencsétlenül, ugyan is a' megsebhedt király, midőn a' csatából menekedni iparkodnék, *Mosonnál* elfogatván *Zirczen* meghólt **1061**-ben — eltemettetett *Tihany*ban a' tőle alapított monostorban. —

I. BÉLA 5-dik király
1061 — 1063 = 3.

Első *Béla* más néven *Adalbert*, honi nyelven *Benin*, — *Endre'* legyőzetése után köz akarattal, elmellőztetvén a' gyenge koru *Salamon*, királynak választatott **1061**-ben. Az ország' közhasznára az adót megkisebítette, jobb nemű pénzt hozott divatba, az áruk' árát meghatározta, — hogy a' renyheséget munkássággal cseréltetné fel a' népnek parancsolatot adott szántóföldjei' szorgalmas mivelésére. — Végre midőn *Dömösön* tartózkodván *Ernest* austriai herczeg által *Salamon* ügyében okozott vesztes ségét megboszulni készül, széke öszverogyván földre esett, ezen esésből halálos nyavalya kerekedett, melly más világra is vitte **1063** — maga után hagyván *Geyza*, és sz. *László* fiait *Salamon* után királyokat, és *Lambertet*. —

natione a tribus Episcopis solum tunc superstitibus, comitia celebravit, in quibus strictissimam legem tulit contra publicae pacis turbatores. — Unde factum est, ut ad frugem redirent, Ecclesiae, Religionique pristinus restitueretur honos. — Bella gessit duo: primum cum *Henrico* III. quem fame pressum pacem ab Hungaris mercari coëgit — secundum adversus Belam fratrem sed infeliciter, nam ipse vulneratus, dum ex acie excederet apud *Mosonium* interceptus obiit in *Zircz* 1061. et in *Tihány* Monasterio a se fundato tumulo illatus est. —

BELA I. Rex 5.

ab anno 1061 — 1063 = 3.

Bela I. alio nomine *Adalbertus*, patria lingva *Benin* — Andrea devicto unanimi Hungarorum voto posthabito legitimo haerede tenello *Salamone* rex salutatus est anno 1061. Ad communem regni utilitatem vectigalia imminuit, usum melioris pecuniae introduxit, rebus venalibus pretia defixit, — ut otium labore interpellaret, populum summa industria agros colere imperavit. — Ad extremum dum *Dömösini* commorans cladem in causa *Salamonis* ab *Ernesto* Austriae Marchione acceptam ulcisci parat, corruente sella humo allisus lethalem sibi concivit morbum, ex quo et animam egit 1063. — relictis filiis *Geyza*, *Ladislao* S., post Salamonem regibus, et *Lamberto*. —

SALAMON 6-dik király
1063 — 1074 = 11.

Meghalálozván első *Béla* az ország *Geyza*', és *László*' átengedéséből *Salamon*ra szállot; megtartatván mindazonáltal, és *Salamon*tól megerősíttetvén jogjok Magyarország, harmadrészéhez. — Ezen egyezés a' herczegek, és *Salamon* közt nem sokáig állhatott fen, oka *Vid* a' király' tanácsosa volt: kinek tanácsából Salamon Magyarország' harmadát megtagadta a' herczegektől. — Minekelőtte még is a' dolog hadra került, a' béke helyre állott. — De ezen béke nem volt tartós, mert *Vid* a' gyenge királyt annyira eltöltötte gyanúval és félelemmel, hogy a' herczegeket élete ellen vélvén törni, azokat kivégezni eltökéllené. — Azonban a' veszély felől jókor értesíttetvén a' herczegek, minden cselt kikerültek. — Míg ismét fegyverre került a' dolog, és Vácznál meggyőzetvén a' herczegektől Salamon a' győzedelmet koronájával együtt elveszté, mellyet nem is nyert többé vissza. —

I. GEYZA 7-dik király
1074 — 1077 = 3.

Első *Geyza* Magyarok' kérelmére, és a' romai pápa VII. *Gergely*' helybenhagyására fogadta el megkoronáztatását 1075-ben. — Ezen országunk' mind egyházi, mind világi dolgokbani ősi szabadságáért buzgólkodó igen dicséretes király, míg élt, mindenkor kész volt a' királyi széket *Salamon*nak visszaadni: honnét

SALAMON Rex 6.
ab anno **1063 — 1074 = 11.**

Exstincto *Bela* I. regnum devolutum est cessione Ducum *Geyzae*, et *Ladislai* ad *Salamonem*; retento tamen, et per *Salamonem* confirmato iure sibi ad tertiam Hungariae partem. — Concordia haec inter Duces et Regem non diu salva permansit — causa *Vidus*, regis minister fuisse traditur, cuius consilio *Salamon* tertiam Hungariae partem Ducibus negavit. — Antequam tamen ad bellum ventum fuisset, pax coaluit. — Verum pax haec non fuit diuturna, nam *Vidus* tenerum regis animum suspicione, et metu adeo complevit, ut is vitae suae a Ducibus insidias parari existimans illos e medio tollendos statuerit; mature tamen de periculo edocti Duces omnes insidias eluserunt. — Donec ad arma iterum ventum est, et ad *Vacium Salamon* a Ducibus superatus victoriam cum corona amisit, quam nec amplius recuperavit. —

GEYZA I. Rex 7.
ab anno **1074 — 1077 = 3.**

Geyza I. Hungarorum precibus victus, ac consensu Romani Pontificis *Gregorii* VII. inaugurationem admisit sui **1075**. — Rex hic ob zelum immunitatis reipublicae tam sacrae, quam profanae laudatissimus, quoad vixit, ad restituendum *Salamoni* solium paratissimus exstitit: unde decrevit ei partem dominatus sui

el is határozta magában részét országának a' szegénységgel küzdő *Salamon*nak átadni, de midőn ezen dolog halasztatik, *Geyza* élni megszünik, *Váczon* temettetett a' tőle építtetett templomba 1077-ben. —

Sz. LÁSZLÓ 8-dik király
1077 — 1095 = 18.

Sz. *László Geyza'* testvérének nyomdokit követvén a' királyi méltóságot sokáig nem fogadta el, nem is akarta Salamon' éltében a' koronát fejére tétetni, és magát királynak neveztetni; midőn azonban igen kéretnék, és a' nagyok' idegenkedését látná *Salamon* iránt, ne hogy kárát szenvedné az ország, a' koronát *Salamon'* megegyezésével elvállalta 1081-ben. — De azonnal annyira megbánta tettét *Salamon*, hogy *László'* élete ellen törekednék, a' miért elfogatott, és a' *visegrádi* várba záratott, nem is szabadult meg előbb mint 1083-ban, hogy sz. *István'*, *Imre'*, és *Gellért'* testeik' felvételénél jelen lehetne — négy év mulva *Kunok'* társaságában a' *Görögök*, és *Bolgárok* ellen scatázván, megöletett. — Több háborui voltak sz. *László*nak a' *Kunok* ellen, mellyeket szerencsével végzett. — Végre nyavalyába esett, Magyarországot *Kálmán* fiának, az általa meghódított *Horvát*-országot pedig *Almus* unokájának hagyván, *zágrábi* püspökséget alapítván, és külön időben igen hasznos törvényeket hozván 1095 haldoklók' szentségeivel ellátott lelkét kiadta, teste rendelése szerint *Váradra* vitetett a' tőle alapított főegyházba. —

tradere, ne ille vitam miseram agere compelleretur, verum cum negotium procrastinatur, *Geyza* e vivis excedit tumulo illatus *Vacii* in Basilica a se fundata **1077.**

S. LADISLAUS Rex 8.

ab anno **1077 — 1095 = 18.**

S. *Ladislaus Geyzae* fratris vestigia prosecutus regiam dignitatem diu recusavit, neque Salamone superstite coronari, seque regem salutari voluit; — cum tamen enixius rogaretur, Optimatumque animos cerneret contra *Salamonem* exacerbatos, ne regnum aliquod detrimentum caperet, coronam consentiente Salamone acceptavit **1081.** — Verum facti mox adeo poenituit *Salamonem*, ut vitae *Ladislai* insidias strueret. — Quare comprehensus arci *Visegradiensi* inclusus, nec nisi **1083.** liberatus est, ut elevationi S. *Stephani*, *Emerici*, ac *Gerardi* corporum interesset — post quatuor annos contra *Graecos*, et *Bulgaros* in societate *Cumanorum* pugnans caesus est. — Bella Ladislao plura erant contra *Cumanos*, secundo tamen marte terminata. — Morbo demum correptus, Hungaria *Colomanno* filio, *Croatia* a se S. *Coronae* adiecta Almo nepoti resignata, Episcopatu *Zagrabiensi* fundato, saluberrimisque legibus diversis temporibus latis **1095.** animam morientium sacramentis provisam emisit, corpus eius, ut constituerat, *Varadinum* delatum in Basilicam a se erectam. —

KÁLMÁN 9-dik király
1095 — 1114 = 18.

Kálmán Sz. *László'* fia megkoronáztatván, és a' felzendült *Horvát*országot szorosabb engedelmességre téritvén, a' kereszteseket, kik öldöklésekkel, és ragadozásokkal boszantják vala Magyarországot, nagy vesztességökkel megverte. — Országgyülést hirdetvén jeles törvényeket hozott — a' *halálos* büntetést csak nem egészen eltörlötte, a' gonosztévőket nem hóhér pallosára kárhoztatván, hanem *püspökök'*, és *esperestek'* törvényszékére utasitván.— Azért megparancsoltatott, hogy minden püspök *fenyitő házat* építessen, hol a' vétkesek bőjttel, munkával, de leginkább papok' intéseivel, és keresztény tudományra való oktatás által javítatnának. — A' *boszorkányokról*, mellyek nincsenek, említést tenni tilalmazta.— *Dalmatiát* magyar hatalom alá hódította. — Meghalt 1114-ben és a' *Székes fejérvári* királyi temetőbe tétetett. — Jeles tudománya, és könyvtára miatt, melly akkori időben nagy ritkaság volt, *könyves Kálmán*nak neveztetett. —

II. ISTVÁN 10-dik király
1114 — 1131 = 17.

Második *István* tizenhárom éves korában 1114-ben megkoronáztatva következett atyja *Kálmán* után az igen szépen virágzó országban, ifju kora miatt országlásra elégtelen lévén, hét esztendeig a' fő rendek' gyámnoksága alatt volt — kik azonban a' királyi hivatalt is viselték. —

COLOMANNUS Rex 9.

ab anno 1095 — 1114 = 18.

Colomannus S. *Ladislai* filius peracta coronatione *Croatiaque* rebelli ad arctius obsequium reducta, *Cruce Signatos* Hungariam caedibus, ac rapinis infestantes insigni clade adfecit. — Indicto Procerum conventu praeclaras leges tulit: poenam mortis fere penitus abolevit, criminum reos non gladio subiiciens, sed ad *Episcoporum*, et *Archidiaconorum* tribunal relegans. — Unde lege praeceptum fuit, ut Episcopi singuli *domos correctorias* erigerent, in quibus rei ieiunio, laboribus, cumprimis vero Sacerdotum monitis, et recta in doctrina Christiana institutione ad frugem revocarentur. — De *Sagis*, quae non sunt, mentionem fieri prohibuit. — *Dalmatiam* iuribus Hungaricis asseruit. — Mortuus anno 1114. Albensi regum tumulo illatus est. — Ab eruditione insigni, et Bibliotheca, quae rarissima tunc temporis fuit, *könyves Kálmán* dictus est.

STEPHANUS II. Rex 10.

ab anno 1114 — 1131 = 17.

Stephanus II. tertium supra decimum agens annum patri *Colomanno* 1114. coronatus successit in regno sane florentissimo, ob iuvenilem aetatem regendo impar, septem annos tutelae Procerum subiacuit, interea etiam regia munia obeuntium. — Initio regiminis totius

Országlása' elején csak nem egész *Dalmatiát* elvesztette, mellyet mindazonáltal utóbb visszanyert. — Sürgettetvén az ország' nagyjaitól megházasodott, melly házassagból azonban nem született gyermeke. — Azért lassanként örökösről kezde gondolkozni. — Ekkor épen idején az eléhozatott *Belát*, *Almus*' fiát, megkoronáztatta, és *Uros*' leányát *Ilonát* vetette el vele feleségűl. — Maga pedig lemondván az országról, és szerzetes köntöst öltvén virágzó korában, midőn ifjukori hibáit erkölcsökkel iparkodik vala helyre hozni, megholt 1131-ben, *Nagy Váradon* temetteték nagyatyja' sz. *László*' tetemei mellé. —

Vak BÉLA II-dik király
1131 — 1141 = 10.

Vak *Béla*, *Almus* herczegnek fia, Lambertnek unokája, a' *pecsváradi benedictinusoktól* neveltetett fel, 's még II. *István*' éltében megkoronáztatott 1131-ben. — Azonnal *Borichtól*, ki magát *Kálmán* törvényes fiának hirlelé, ismételve megtámadtatott, — de igyekezetét részint okosságával, részint fegyverével sikeretlenítette. — Az *aradi* gyülésen 68 férfiak, kik *Almus*, és *Kálmán* közti viszálkodásoknak, és kivakitatásának okai voltak, halállal lakoltak. — A' *dömösi* prépostságot alapítván, megholt 1141-ben a' *Székes fejérvári* királyi temetőbe tétetett, — három fiat hagyván maga után *Geyzát*, *Lászlót*, és *Istvánt*. — Hibául tulajdoníttatik neki, hogy meghalván felesége bővebb boritalnak adta magát.

fere *Dalmatiae* iacturam fecit, quam tamen tardus revindicavit. — Urgentibus regni Proceribus duxit uxorem, ex qua tamen nullas suscepit proles. — Unde sensim de successore constituendo cogitabat. — Tum opportune productum *Belam Almi* filium coronandum, eique *Helenam Urosii* filiam connubio iungendam curavit. — Ipse vero regno se abdicans, accepto monastico habitu decessit viridi aetate, cum errores adolescentiae virtutibus emendare studeret, 1131. — Sepultus *Varadini* pone ossa avi sui S. *Ladislai.* —

BELA coecus Rex 11.

ab anno 1131 — 1141 = 10.

Bela coecus *Almi* Ducis filius, *Lamberti* nepos, a *Benedictinis Pecsvaradiensibus* educatus, adhuc vivente *Stephano* II. coronatus est. — Mox a *Borichio*, qui se *Colomanni* genuinum filium dictitabat, impetitus iteratis vicibus fuit, cuius tamen conatus partim prudentia, partim armis irritos reddidit. — In comitiis *Aradini* habitis de 68 viris, qui simultatum *Almum* inter, et *Colomannum*, excoecationisque suae causa exstiterunt, capitalem poenam sumsit. — Fundata Praepositura *Dömösiensi*, relictis tribus filiis *Geyza*, *Ladislao*, et *Stephano* obiit 1141. — *Albano* regum tumulo illatus. — Vitio ei datur, quod defuncta uxore vino largius indulserit. —

II. GEYZA 12-dik király

1141 — 1161 = 20.

Második *Geyza* harmadnapra atyja' halála után megkoronáztatott, nehogy, mitől tartani lehetett, *Borich* felsegíttetvén a' pártosoktól, valami bajt okozzon. — Ezen fejedelem *Borich* miatt többféle háborukba keveredett, de még is szerencsés kimenetellel. — Az *austriaiakat* fegyverrel, a' *görögöket* pedig pénzzel csendesítette le. — Okosságával és szelidségével az *István* testvérétől támasztott pártosságot sikeretlenné tette. — 1143 táján a' *Szászokat* Erdélybe szállította, — meghalálozván *Székes fejérvárott* nemzeti szokás szerint megtétetett neki a' halotti pompa. —

III. ISTVÁN 13-dik király

1161 — 1173 = 12.

Harmadik *István*, II. *Geyza*' fia, atyja' halála után az ország' kormányját átvette, és *Székes fejérvárott* megkoronáztatott. — Hogy annál inkább magához édesgetné a' Magyarokat három évi adójokat elengedte — ezen jó szivűségével még is el nem kerülhette a' veszélyt, *Manuel*, görög császár, *Istvánt* vak *Béla*' fiát tolván a' Magyarokra, — kik részint háború' félelméből, részint ajándékok által oda hagyván III. *Istvánt*, a' koronát előbb *Lászlónak*, azután *Istvánnak*, ezen néven negyediknek, elhatározták átadni. —

GEYZA II. Rex 12.

ab anno 1141 — 1161 = 20.

Geyza II. statim tertio ab obitu patris die coronatus est, ne quod timebatur, *Borichius* factiosorum ope adiutus aliquid molestiarum causaret. — Princeps hic diversis bellis studio *Borichii* excitatis agitatus fuit, successu tamen felici usus. — *Austriacos* armis, *Graecos* aere soluto a bello inferendo amovit. — Prudentia, ac mansuetudine effecit, ut seditio a *Stephano* fratre tentata, successum nancisci neutiquam potuerit. — Circa 1143 Saxones in Transylvaniam introduxit. — Mortuo *Albae Regali*, ut mos Gentis erat; iusta persoluta sunt. —

STEPHANUS III. Rex 13.

ab anno 1161 — 1173 = 12.

Stephanus III. *Geyzae* II. filius post obitum patris sui regni gubernacula adiit, *Albaeque Regiae* inauguratus est. — Ut tanto arctius Hungarorum animos sibi devinciret, trium annorum tributum eis remisit, liberalitate tamen hac sua periculum avertendo non erat, *Manuele* Graecorum Imperatore Stephanum *Belae* coeci filium Hungaris obtrudente, qui metu armorum, munerumque largitione desertis *Stephani* tertii partibus, coronam temere *Ladislao* primum, dein *Stephano* hoc nomine quarto deferendam pronunciarunt. —

II. LÁSZLÓ 14-dik király

1161 — 1162 = $^1/_2$.

Második *László* királylyá lett inkább *Mánuel'* erőszaktétele, mint Magyarok' akaratja által, de hat hónap mulva megszünt élni; az utóvilágnál semmi más dologról, mint királyi czimjéről emlitendő. —

IV. ISTVÁN 15-dik király.

1162-ben kezdett, és szünt meg.

Kimulván II. *László*, IV. *István* 1162-ben kicsikarta koronázását a' Magyaroktól. — Kevélysége, és rendetlen tettei által gyülölségbe esvén, öt hónap mulva királyi székéből, söha vissza nem nyerendőből, elüzetett. —

III. ISTVÁN visszatétetvén.

Uralkodott 1173-ikig, melly esztendőben meghalt — t. i. *Manuel* görög császártól különbféleképen üldöztetvén — helyre állván a' béke, és különféle törvényeket hozván, örökös nélkűl Esztergomban temettetett el. —

III. BÉLA 16-dik király

1173 — 1196 = 23.

Harmadik *Béla* II. *Geyza'* fia, utolsó csemete lévén, *Manueltől*, kinek udvarában neveltetett, és már *Byzántium*ban császárnak is kineveztetett, a' magyar királyi székre visszakéretett. *Gallicziát*, és *Lodomeriát* a' sz. koronához kapcsolván, *Szeremséget*, *Bosniát*, és *Dalmacziát*,

LADISLAUS II. Rex 14.

ab anno 1161 — 1162 = $^{1}/_{2}$

Ladislaus II. *Manuelis* potius violentia, quam consilio Hungarorum Rex factus, sed post semestris imperii spatium desiit; nulla alia re, quam titulo Regis posteris memorandus. —

STEPHANUS IV. Rex 15.

ab anno 1162 coepit, et desiit.

Sublato e vivis *Ladislao* II. *Stephanus* IV. 1162. ab Hungaris sui coronationem extorsit. — Ambitione sua, et inordinata agendi ratione exosus, post 5 menses e regno nunquam amplius recuperando, pulsus est. —

STEPHANUS III. restitutus.

Solio redditus *Stephanus* III. regnavit usque 1173, quo vivere desiit — nimirum a *Manuele* Graecorum Imperatore varie exagitatus; pace confecta, diversisque constitutionibus editis, improlis tumulo illatus est Strigonii.

BELA III. Rex 16.

ab anno 1173 — 1196 = 23.

Bela III. *Geyza* II. patre natus, cum unicus esset surculus, a *Manuele*, in cuius aula educabatur, etiam *Byzantii* Caesar renunciatus est, ad solium Hungaricum repetitus est. — *Gallicia*, et *Lodomeria* sacrae coronae adiectis, *Syrmio*, *Bosnia*, et *Dalmatia* e

a' *Görögök*től visszanyervén, könyörgő leveleket hozván divatba a' királyi udvarban, — és a' tudományokat jobb karba állítván, — *Lászlót* 1182-ben szentek közé számláltatta. — *Imre* fiát királynak szánván, *Endré*nek pedig, hogy helyette a' sz. földre menne, temérdek kincset hagyván, más világra költözött *Székes fejérvárott* 1196-ban, hol csontjai is nyugosznak. —

IMRE 17-dik király
1196 — 1205 = 9.

Az igen jó karban lévő országot azonnal, hogy igazgatni kezdette *Imre*, *Endre*' testvére' nagyravágyáse miatt csak nem elpusztulva látta. — De *Endre* több sikeretlen intések után elfogatván, az egész pártos sereg fegyverét lerakván a' király' lábaihoz bukva kegyelemért esdeklett, mellyet meg is nyert, egyedűl *Endre* *Slavonia*' *Kheene* nevü várába tétetvén őrizet alá. — Végre mind kül, mind bel dolgait lecsendesítvén — *László* fiát királynak, *Endrét* pedig annak gyámnokává rendelvén megholt, *Egret* valamint halála, ugy temetése helyéül is nyerte. —

III. LÁSZLÓ 18-dik király
1204 — 1205 = $^1/_2$.

Három éves volt *László*, midőn atyját *Imrét* elvesztette, következö esztendőn *Bécsben* megholt, hová anyja öszveszedvén az ország' ékeit, vele együtt *Endré*től félelem gerjesztetvén benne a' királyi méltóság miatt, szaladt volt. —

Graecorum manibus revindicatis, — introductis in aula regia libellis supplicibus — literarumque studiis restauratis, *Ladislaum* 1182 *Sanctorum* *Albo* inferri curavit. — *Emerico* filio rege designato, *Andreae*, ut sui loco in *Palaestinam* proficisceretur, ingenti thesauro relicto. — *Albae Regiae* fatis cessit 1196. ubi et ossa cubant. —

. EMERICUS Rex 17.

ab anno 1196 — 1205 = 9.

Regnum optime constitutum mox ut adiit gubernandum *Emericus Andreae* fratris ambitione vix non eversum vidit. — Verum *Andrea* saepius monito, nec tamen sapere volente, intercepto, universa rebellium, eius asseclarum multitudo abiectis armis regis pedibus advoluta supplex veniam petiit, quam et accepit, unicus *Andreas* in arce *Slavoniae Kheene* custodiae datus est. — Demum rebus externis pariter ac domesticis placatis, *Ladislao* filio rege, et *Andrea* eius tutore constituto, diem obiit supremum, *Agriam* ut locum mortis, ita sepulturae nactus. —

LADISLAUS III. Rex 18.

ab anno 1204 — 1205 = $^1/_2$.

Triennis erat infans *Ladislaus*, cum patrem *Emericum* amisit, anno sequenti *Viennae* obiit, quo mater cum eo, timore ab *Andrea* incusso ob regiam dignitatem, convasatis regni insignibus, confugit. —

II. ENDRE (jerusálemi) 19-ik kiraly
1205 — 1235 = 30.

Második *Endre* elnyervén *László'* halála után a' királyi méltóságot, szembetünőleg megváltozott: ugyan is *Gertrud'* nőjének hizelgései annyira megbájolták, hogy annak kénye szerint folynának nem csak a' házi, hanem országos dolgok is, annak akaratjából külföldiek emeltetnének Magyarok' elmellőzésével a' főbb hivatalokra s. t. b. — Nem lévén tehát otthon a' király *Galliczia'*, és *Lodomeria'* lecsendesítése végett **1213**-ban, az öszveeskedtek, *Bánk* nádor' vezérlése alatt a' királynet megölik. — Ezen fekete tettet a' király meg nem merte boszulni, nehogy a' Magyarokat még inkább felingerelje. — Azután atyja' fogadását akarván tellyesíteni, *Palaestinába* ment, de míg máshol jár, az árván hagyott haza keserves nyomoruságokkal küzdik. — Mind e', mind régibb roszszak' orvoslása végett **1222**-ki ország' gyülésén végzemény adatott ki, melly *arany bullának* neveztetik arany nyomjegye miatt. — Mivel pedig a' királyi javak' jövedelmét *Zsidókra*, és *Ismaëlitákra* bizta, számtalan bajokat áraszta az Országra, mellyeknek végét meg nem érhette, kiszólítatván e' világból **1235**-ben — eltemettetett *Nagyváradon.* — Ezen fejedelem uralkodása alatt **1227**. a' magyar koronához kapcsoltatott *Moldva,* melly akkor *Kumaniának* mondatott. —

IV. BÉLA 20-dik király
1235 — 1270 = 35.

Negyedik *Béla* ámbár egész uralkodása' idején sokat szenvedett az ország főképen a' *Tatárok'*

ANDREAS II. (Hierosolymitanus)

Rex 19. ab anno 1205—1235 = 30.

Andreas II. obtentis a morte *Ladislai* III. regiis honoribus, mirum in modum mutatus est: coniugis enim *Gertrudis* blanditiis adeo captus, ut eius arbitrio non privata solum aulae, verum etiam publica regni negotia tractarentur, — eius suffragiis exteri prae Hungaris ad honoratiora ministeria sublimarentur etc. — Absente igitur rege turbarum *Galliciae*, et *Lodomeriae* componendarum gratia 1213, duce Palatino *Bánk* coniurati reginam trucidant. — Atrox hoc facinus rex, iras vindicta exasperare nolens, ultus minime est. — Dein Patris votum soluturus in *Palaestinam* profectus, sed dum alibi gentium agit, neglecta Patria miserandum in modum calamitatibus conflictatur. — Tam ad haec quam alia mala iam antiquiora tollenda anno 1222. editum est decretum, quod *Bulla aurea* ob sigillum aureum adpellatur. — Cum vero regios proventus *Judaeis*, et *Saracenis* administrandos traderet, plurima regno concivit mala, quorum finem videre non potuit e vivis excedens anno 1235 — sepultus est *Magno-Varadini*. — Regnante hoc principe anno 1227. iuribus Hungaricis adserta fuit *Moldavia*, quae tunc *Cumania* dicta est. —

BELA IV. Rex 20.

ab anno 1235 — 1270 = 35.

Bela IV, etsi durante eius regimine Hungaria plurima mala passa sit, praesertim e

pusztításai miatt; mindazonáltal az ország' gondos atyjának, és sz. István után második *alapitójának* méltán nevezhetni. — Megtörvén a' királyi székre *Fridriket* meghivó pártosok' vakmerőségét, — a' hozzá folyamodó *Kúnoknak Tisza* mellett adott lakhelyet. — A' *Tatárokkal Sajó* vizénél ütközött meg, de olly szerencsétlenül, hogy elvesztvén övéit, kevesed magával futással alig szabadulhatott meg. — E' győzedelmökre a' *Tatárok* kivévén *Székes fejérvárt, Esztergomot*, és *Pannonhegyét*, egész Magyarországot nyomoruságosan feldulták. — Végre ehségtől kényszerítetve két év mulva Magyarországot oda hagyták. — *Béla Dalmatiából*, hová menekedett volt, visszatérvén, a' felső részékből nagy mennyiségü vetni való gabonát, barmokat, lakosokat pedig *cseh* és körül lévő tartományokból szálított — így az ország lassanként életre tért. — Megholt *Nyulakszigetén Buda* mellett **1270**-ben.

V. ISTVÁN 21-dik király

1270 — 1272 = 2.

Ötödik *István*, IV. *Béla'* fia, folytatta *cseh Ottokár*ral még atyjától kezdett háborut, de nem nagy szerencsével. — Dolgai' sikeretlenségén felindulván az *Újhely* és *Bécs* közt lévő gabona telkeket, és helységeket tüzzel, 's vassal feldúlta. — Hanem következő esztendőn visszaadatván neki a' kölcsön, *Ottokár*ral kibékült, átengedvén Styriát, és Karinthiát. — Azonban a' sok jeles dolgokra törekvőt heserű halál kiragadta — eltemettetett a' *budai* szigetbéli *szűz Mária* templomába. —

Tartarorum vastationibus; merito tamen providentissimus pater, alterque post S. *Stephanum Stator* regni dicendus est. — Fracta rebellium, *Fridericum* ad thronum invitantium, temeritate, *Cumanis* ad se confugientibus sedem pone *Tibiscum* assignavit. — Cum *Tartaris* ad flumen *Sajó* conflixit, sed adeo infeliciter, ut amissis suis, cum aliquibus aegre nonnisi fuga se salvare potuerit. — *Tartari* victoria potiti exceptis *Alba Regia*, *Strigonio*, et *Monte Pannoniae* universam miserabiliter devastarunt Hungariam. Fame tandem coacti, biennio elapso, Hungariae valedixerunt. — *Bela*, e *Dalmatia*, quo confugerat redux, e superioribus partibus maximam frugum copiam ad inserendos agros, pecora item et colonos ex *Bohemia*, et finitimis regnis adtulit, — quibus Hungaria sensim revixit. — Mortuus est in insula *leporum* ad *Budam* 1270. —

STEPHANUS III. Rex 21.

ab anno 1270 — 1272 = 2.

Stephanus V. *Belae* IV. filius, continuavit bellum a patre coeptum cum *Ottocaro* Bohemo, sed successu minus felici. — Irrito rerum conatu offensus rex, quidquid agrorum locorumque *Neostadium* inter et *Viennam* interest, igne ferroque vastavit. — Verum anno sequenti vicem recipiens ab *Ottocaro*, paci animum adplicuit concessa Styria et Carinthia. — Demum praeclara multa molientem mors occupat acerba, qui in Insula *Budensi* monumento aedis *Marianae* conditus est. —

IV. LÁSZLÓ 22-dik király
1272 — 1290 = 18.

Negyedik, vagy *kun Lászlónak* atyja V. István, anyja pedig Ersébet, a' *Kun fejedelem'* leánya volt — hadat viselt *Ottokárral*, melly nem csekély dicsőséget szerzett *Lászlónak*. — De helyre állván a' béke, a' *Kunokkali* szabadosb társalkodásban megvesztegettetvén, az országot, és keresztény hitet nágy veszélynek tette ki. — Többször megintetvén övéitől, de semmit nem jobbulván, végre magoktól a' Kunoktól, kiknél szinte már gyülöletes volt — *Kőrösszegnél* sátor álatt megöletett. — Teste *Csanádon* temettetett. — Ezen király alatt kezdettek tartatni Rákos mezején az ugynevezett *fegyveres ország* gyülések.

III. ENDRE 23-dik király
1290 — 1301 = 11.

Negyedik *László* örökös nélkűl mulván ki, *Endre* unokája, ki *velenczei* anyja miatt *velenczeinek* mondatik, következett utána. — Koronáztatása után igen hatalmas vetélkedőkre talált *Rudolf* császárban, és IV. *Miklós* pápában, ki *Martell Károlyhoz*, mint *Máriától*, IV *László'* hugától született fiúhoz állította tartozni az országot. — *Miklós* pápa' halálával lecsendesedvén e' per egy időre, *Endre* austriai *Albert* ellen fordította fegyverét. — Midőn ismét *Robert Károly* miatt uj zavarba keveredněk, bujában megholt örökös nélkűl **1301**-ben — és a' **400** éven túl virágzó *Árpád'* férfi nemzetségét magával sirba vitte. —

LADISLAUS IV. Rex 22.

ab anno 1272 — 1290 = 18.

Ladislaus Cumanus patre *Stephano* V., matre *Elisabetha Cumanorum* principis filia genitus, bellum habuit cum *Ottocaro*, quod haud vulgarem ei peperit gloriam. — Verum pace restituta in liberiori cum *Cumanis* conversatione depravatus, Gentem Hungaram et religionem Christianam gravi periculo obiecit. — Cum saepius a suis monitus nihilo fieret melior, ab ipsis *Cumanis*, quibus aeque iam invisus erat, ad *Kőrösszeg* sub tentorio interfectus est. — Corpus *Csanadini* tumulo illatum. — Sub hoc rege coepta sunt celebrari *Comitia armata* in campo *Rákos*. —

ANDREAS III. Rex 23.

ab anno 1290 — 1301 = 11.

Ladislao IV. sine haerede decedente, *Andreas* eius nepos ob matrem *Venetam Venetus* dictus, successit. — Peracta coronatione potentissimos mox regni aemulos nactus est: *Rudolphum* Imperatorem, et *Nicolaum* IV. Pontificem, qui ad *Carolum Martellum*, ex *Ladislai* IV. sorore filium, pertinere regnum declaravit. — Mortuo *Nicolao*, cum lis haec pro tempore cessaret, *Andreas* arma contra *Albertum* Austriacum convertit. — Cum iterum causa *Caroli Roberti* novis involvitur turbis, ex animi moerore sine haerede decedit **1301**, florentemque in Hungaria quadringentis et amplius annis virilem *Arpadi* stirpem secum tumulo infert. —

Második
vagy is
VEGYES KORSZAK.

VENCZEL 24-dik király
1301 — 1305 = 4.

Kihalván III. *Endrében Árpád'* férfi maradéka, a' nemzet' királyt szabadválasztási jogja visszatért. — Egy rész *Robert Károly, Maria, V. István* leánya' szülöttjét, más Anna', IV. Béla leányjának fiát, *cseh Venczelt* kiáltotta királynak. — Venczelt elejénten többen pártolták, — de minekutána a' *Károly'* részén lévő VIII. *Bonifacius Venczel'* követőit anyaszentegyházi átok alá vetette volna, — hozzá járulván tunyasága is, az ország' rendjei elidegenedtek tőle, — és *bavariai Ottót* választották királynak **1304**-ben.

Bavariai OTTO 25-dik király
1305 — 1308 = 3.

Ámbár vetélkedője, *Venczel*, visszatért is *Cseh-országba*; mindazonáltal *Károly* el nem nyerhette az országot — a' Magyarok t. i. szabad választási jogjokat nyakokra tolt király' elvállalása által megsértetendőnek vélvén, rögtön *bavariai Ottónak* adták szavokat, ki IV. *Béla' Ersébet* leányától született volt, és a' *Venczeltől* visszaszerzett koronával szokott pompával meg is koronáztatott *Székes fejérvárott* **1305**-ben. Ustriai *Rudolfot, Károly'* frigyesét meggyőzte.—

Periodus 2-da

M I X T A.

VENCESLAUS Rex 24.

ab anno **1301 — 1305 = 4.**

Deficiente in *Andrea* III. virili stirpe *Arpadiana*, regem elegendi potestas ad libera gentis suffragia devoluta est. — Pars *Carolum Robertum*, ex *Maria Stephani* V. filia genitum, pars *Venceslaum*, ex *Anna*, *Belae* IV. filia satum, regem proclamarunt. — *Venceslao* initio plures favebant, verum postquam *Bonifacius* VIII. a *Carolo* stans *Venceslai* asseclas excommunicasset, accedente eius desidia Proceres regni ab eo alieni facti sunt, *Ottonemque Bavarum* regem elegerunt **1304.**

OTTO Bavarus Rex 25.

ab anno **1305 — 1308 = 3.**

Reverso licet in *Bohemiam* aemulo *Venceslao*, *Carolus* tamen regno potiri non potuit, Hungari videlicet ius liberae electionis per acceptationem intrusi regis violandum arbitrantes, repente vota sua in *Ottonem* ex *Elisabetha*, *Belae* IV. filia prognatum, transtulerunt, qui et corona e *Venceslai* manibus revindicata *Albae Regiae* solemni ritu coronatus est **1305.** — *Rudolphum*, Austriae Ducem, *Caroli* foederatum repressit. — Filiam *Ladislai*, *Transylvaniae*

Lászlóʼ; *erdélyi vajdaʼ* leányát akarván feleségül venni, midőn jegyese megtekintése végett *Erdélybe* megy, *Lászlótól* elfogatik, előbb el sem eresztetik, mint az országʼ ékeit átadta volna, mellyeket átadván 1308-ban *Bavariába* visszatért, királyi czimjét tartván meg egyedül. —

Robert KÁROLY 26-dik király
1308 — 1342 = 34.

Első *Károly*, minekutána aʼ *rákosi* gyülésen elegendő ovások tétettek aʼ király nemzeti szokás szerint választási szabadságról, közakarattal királynak választatott. — Négy hadat viselt, az utolsó szerencsétlenül esett ki, ugyan is ön maga alig hogy megszabadulhatott ruha változtatás által. — De majd nagyobb veszedelemre ment haza, t. i. valamelly boldogtalan *Zaah Felician* nevű aʼ *Visegrádon* ebédlő királyi családot, dühtől elragadtatva, karddal kivégzendő megtámadja. De az őszvecsődültektöl felkonczoltatott — tetemei városok kapuira függesztetvén mint megboszult gonosz tettnek példája. — Ezen királynak sok igen hasznos rendeléseit olvassuk: új törvénykezés formát hozott divatba, amaʼ vad szokástʼ — ártatlanságot tűz és viz által kémlelni, eltörölte. — Megholt 1342-ben — és *Székesfejérvárott* temettetett el, maga után hagyván *Lajos*, *Endre*, és *István* fiait. —

Nagy LAJOS 27-dik király
1342 — 1382 = 40.

Első *Lajos*, kinek *Nagy* nevet viselt dolgai szereztek, atyjaʼ halála után közegyezéssel ki-

Vajvodae matrimonio sibi copulaturus, cum sponsam videndi gratia in *Transylvaniam* proficiscitur, a *Ladislao* capitur, nec prius dimittitur, quam regni insignia tradidisset, quibus resignatis **1308** in *Bavariam* rediit, nonnisi titulo regis retento. —

CAROLUS I. Robertus Rex 26.

ab anno **1308** — **1342** = **34.**

Carolus Robertus, postquam in Comitiis *Rákosiensibus* satis cautum fuisset libertati gentis de rege more patrio eligendi, omnium acclamatione rex salutatus est. — Bella ei erant quatuor, ultimum infeliciter gestum vix ipse mutato vestitu vitam servare potuit. — Sed ad maius fere periculum remeavit domum: infelix quippe quidam *Felicianus Zaah*, regiam familiam *Visegradi* prandentem, velut furiis agitatus gladio confossurus petit. — Verum ab accurrentibus minutim concisus est, squallidis exuviis pro portis urbium, ceu exemplum puniti facinoris suspensis. — Plurima huius regis sapienter instituta legimus, sic: novam iudiciorum formam invexit, barbarum illum morem innocentiam per ignem et aquam ferventem explorandi, sustulit. — Mortuus anno **1342** et *Albae Regiae* conditus est, relictis *Ludovico*, *Andrea* et *Stephano* filiis. —

LUDOVICUS Magnus Rex 27.

ab anno **1342** — **1382** = **40.**

Ludovicus I., cui res gestae *Magni* cognomen peperere, a morte Patris *Caroli* omnium

rálynak kiáltatott. — Ezen király jeles hadi szerencsével legyőzvén ellenségeit, — *Bolgár*, *Olah*, *Servia*, és *Bosnyák* országokat a' sz. koronához csatolván, és az ország' határait az *adriai* tengertől a' *baltikumi* tengerig terjesztvén, Magyarországot a' legvirágzóbbá, és leghatalmasbbá tette. — Férfi magzathoz nem lévén már reménysége, az országot a' rendek' megegyezésével jeles érdemei végett 1378-ban Mária leányának hagyta, és néki *Sigmondot*, IV. *Károly* császár' fiát, ezután Magyarországban nevelendőt, és nejével hason joggal uralkodandót, jegyezte el. — Meghalván, minden jók három évig gyászolták — eltemettetett *Székes fejérvárott* 1382. — Megjegyzendő, hogy ezen király alatt ültettettek be szőlővesszővel a' *tokaji* hegyek, — és hogy általa *Pécsett* fő oskola alapítatott. —

MÁRIA 28-dik király
1382 — 1386 = 4.

Eltakaríttatván *Lajos*, mindenek' megegyezésével a' sz. korona *Mária*' fejére tétetett, — de kis kora miatt uralkodásra elégtelen lévén, *Ersébet*, édes anyja, rendeltetett segédjévé, és az inkább önhasznát, mint az országét vadászó *Gara* Miklós ország' nádora, kinek egyedüli tanácsára hallgatván *Mária*, olly igen magára haragította a' Magyarokat, hogy a' koronát a' pártos Magyaroktól *Nápolyból* kihivott *kis Károly siciliai* királynak kénytelenítteték átengedni, — ki *Székes fejérvárott* meg is koronáztatott 1385.— De csak 40 napig uralkodhatott: ugyan is *Ersébet Gara Miklós*' egyetértésével magához hivatta, és midőn a' *Sigmond*' nevében irt levelet olvasná'

acclamatione rex consalutatur. — Rex hic belli fortuna inclytissimus devictis hostibus, *Bulgaria*, *Valacchia*, *Servia* et *Bosnia* sacrae coronae adiectis, finibus regni a mari *Adriatico* ad *Balticum* prolatis, regnum Hungariae florentissimum, potentissimumque reddidit. — Cum nulla ei iam masculae prolis suscipiendae spes adfulgeret, consentientibus regni Ordinibus ob egregia in Patriam merita, regnum **1378.** in *Mariam* filiam transtulit, eique *Sigismundum*, *Caroli* IV. Imperatoris filium, deinceps in Hungaria educandum, ac aequo iure cum coniuge regnaturum desponsavit. — Mortuo boni quique triennali luctu parentarunt; sepultus *Albae Regiae* **1382.** — Notandum sub hoc Rege montes *Tokajenses* vite implantatos, *Academiam*que *Quinque-Ecclesiensem* fundatam fuisse.

MARIA Rex 28.

ab anno **1382** — **1386** = **4.**

Peracto Regis *Ludovici* funere omnium consensu sacrum diadema *Mariae* capiti impositum fuit; sed cum ob teneram aetatem regendo impar esset, corregentem accepit matrem suam *Elisabetham*, et *Nicolaum Gara* Palatinum, propriis potius, quam regni intentum commodis, cui cum unice aures praeberet Maria, tantum odium incurrit Hungarorum, ut coronam *Carolo Parvo*, *Siciliae* regi, a malecontentis *Neapoli* evocato, tradere debuerit — qui etiam *Albae Regiae* coronatus est **1385.** — Verum nonnisi **40** dies regnare potuit, nam *Elisabetha* regina consentiente *Gara* Palatino ad se vocatum, *Sigismundique* nomine scriptas

Forgách Balás által halálra sebesíttette — melly sebéből *Visegrádon* nem sokára meg is halt. — Hire terjedvén *Károly*' halálának, *Horvát* országban szörnyű zendülés támadt, mellynek lecsillapítása végett midőn a' királynék *Gara* Nádorral utnak indulnak, utközben a' pártosoktól *Gara* és *Forgách* kivégeztetvén, a' királynék elfogatnak. — *Ersébet* rövid időn leánya' szeme láttára megöletik, *Mária* pedig börtönre vettetik.

SIGMOND 29-dik király
1387 — 1437 = 50.

Sigmond IV. *Károly* császár' fia *Székes fejérvárott* megkoronáztatván — első gondját azonnal felesége' kiszabadítására, és az *illyrikumi* pártosok' megzabolazására fordította, kik közűl *Dobor* várában 32-en elfogatván *Budán* kivégeztettek 1393-ban. — Ezen keménység, valamint a' *nikápolyi* Törökök által okozott vesztesség is, ugy nem különben *Laczkovics*' erőszakos kivégeztetése annyira nevelte a' pártosok' számát, hogy elfogatván a' király, előbb *Visegrádon*, azután *Siklóson* hat hónapos fogságra szorítatnék. — Honnét kiszabadulván 60 ezer fegyveressel *Serviába* törvén, a' Törököt elüzte. — A' *velenczei* háboru' folytatására nem lévén elegendő költsége a' 16 *szepesi* várost lengyel *Ulászlónak* elzálogosította, — mellyeket csak *Mária Theresia* váltott vissza. — Austriai *Albertet* kinevezvén örökösének, megholt *Znoimán Morva* országban 1437. — *Budán* 1388 - ban *akademiát* allított, melly nevéről *Sigismundeának*, vagy rövidebben *Sundának* is neveztetett. —

literas legentem per *Blasium Forgách* gladio feriendum iussit, — ex quo vulnere paulo post *Visegradi* decessit. — Cognita *Caroli* morte gravissimae in *Croatia* excitatae sunt turbae, ad quas componendas dum reginae cum *Gara* Palatino proficiscuntur, in via a *coniuratis Gara* et *Forgách* interfectis, reginae captae sunt. — *Elisabetha* brevi spectante filia iugulata, *Maria* vero in carceres detrusa est. —

Quid factum sub hac cognita Caroli morte

SIGISMUNDUS Rex 29.

ab anno **1387 — 1437 = 50.**

Sigismundus, *Caroli* IV. Imperatoris filius, *Albae Regiae* sacro diademate insignitus est. — Primae curae ei fuere conjugem libertati restituere, coniuratosque in *Illyrico* persequi, e quibus in arce *Dobor* duo supra trigenta capti *Budae* supplicio adfecti sunt **1393**. — Haec severitas, uti et clades ad *Nicopolim* a Turcis accepta, non secus et violenta *Laczkovicsii* mors adeo auxit numerum coniuratorum, ut regem interceptum primum *Visegradi*, postea *Siklosini* inclusum semestri captivitate constringerent. — Unde liberatus cum **60** millibus armatorum in Serviam irruens Turcas profligavit. — Ad continuandum bellum *Veneticum* aere destitutus, **16** oppida *Scepusiensia Vladislao Polono* oppignoravit, nonnisi a *Maria Theresia* recepta. — *Alberto* Austriaco successore nominato, mortuus *Znoimae* in *Moravia* **1437**. *Budae* academiam a suo nomine *Sigismundeam* dictam fundavit **1388**.

ALBERT 30-dik király
1437 — 1439 = 2.

Albert, IV. *Albert* austriai herczeg' fia, feleségűl vévén *Sigmond'* Ersébet leányát, Magyar- és Csehország' örökösét, a' rendektől királyságra emeltetett. — Megtörténvén koronáztatása, ugyan azon országgyülésén igen idvességes törvényeket hozott. — Háborut viselt a' Törökök ellen, mellyet kiütött döghalál félbe szakasztott; honnét midőn *Budára*, innét pedig *Bécsbe* igyekszik, *Neszmély* faluban meghal, eltemetendő *Székes fejérvárrá* vitetett a' nép' siránkozásai közt. —

I. ULÁSZLÓ 31-dik király
1440 — 1444 = 4.

Eltemettetvén *Albert*, *Ersébet*, annak özvegye, összvehiván az ország' nagyjait férjet kivánt magának rendeltetni. — Választatott *Ulászló Jugelló* Lengyel király' fia, és követek által meghivatván a' királyi székre, meg is jelent, — kinek elérkezését megértvén *Ersébet*, cselekedetét bánni kezdé, és csak kevéssel előbb született, és megkoronázott csecsemőjét a' koronával együtt *Fridrik*hez átvitte. — A' királynénak ezen állhatatlanságától vette eredetét ama' bel háború, melly Magyarországot a' királyné' haláláig csufosan marczangolta. — *Ulászló* a' királyné' halálával lecsillapítván valamennyire a' polgári egyenetlenséget — hadi seregét készítette a' Török ellen, és annak fővezérjévé ama' győzhetetlen vitézt, *Hunyadi Jánost*, országos fő *kapitányi* névvel tette — kinek esz-

ALBERTUS Rex 30.

ab anno 1437 — 1439 = 2.

Albertus, *Alberti* IV. Austriae Ducis filius, ducta *Sigismundi* filia *Elisabetha*, *Hungariae* ac *Bohemiae* haerede, ab Ordinibus ad solium adoptatus fuit. — Peracta coronatione in iisdem comitiis saluberrimas leges tulit. — Bellum gessit contra Turcas, cui pestis finem imposuit, unde cum *Budam*, hinc vero *Viennam* tenderet, in pago Neszmély moritur. *Albam Regiam* sepeliendus lacrymante populo devectus. —

ULADISLAUS I. Rex 31.

ab anno 1440 — 1444 = 4.

A peracto regis *Alberti* funere *Elisabetha* eius vidua convocatis Proceribus virum sibi dari petiit. — Electus est *Uladislaus Jagellonis Poloniae* regis filius, missisque legatis ad thronum invitatus comparuit, de cuius adventu certior *Elisabetha*, facti eam poenitere coepit, infantemque paulo ante editum et coronatum, cum corona regni ad *Fridericum* transtulit. — Atque ab hac reginae inconstantia coepit bellum civile, quod Hungariam usque mortem *Elisabethae* foede laceravit. — *Uladislaus* sopitis tantisper morte reginae civilibus discordiis, bellum adornavit contra Turcas, eique invictissimum heroëm *Joannem* de *Hunyad*, nomine generalis regni *Capitanei*, praefecit — cuius virtute plurimis de Turcis relatis triumphis Principes europaei amicitiam *Uladislai* expetebant, — cum his itaque

közlésével számtalan győzedelmet vévén a' Törökökön, az europai fejedelmek *Ulászló'* barátságát keresve keresték, — ezekkel tehát frigyet kötött a' Török ellen. — Illy készületre elrémülvén *Amurát*, békességet kért *Ulászlótól*, mellyet meg is nyert esküvel megerősitve a' sz. evangelium felett. — De e' békét a' frigyesek helyben nem hagyván, leginkább *Julian* kardináltól sürgettetvén *Ulászló*, adott hitét megszegte. — *Várnánál* történt a' vérengző csata, mellyben *Ulászló*, lova megsebesíttetvén, földre esett, és a' reá rohanó *Jancsároktól* megöletett november' 10-én 1444-ben. — Melly szomorú esetre a' Törökök vér szemet kapván, mieinket üzőbe vették, igen sok hadi vezéreinket leölvén. — Ezen gyászos csata emlékezetére Ulászlónak következő sirfelirás készült:

Cannét Róma' veszélye, enyim Varnát örökíti,
Ember! hited' meg nem szegni, belőle tanúld.
Én ha frigyem' meg nem rontám vasa pápa' szavára:
A' Magyar undok igát most nem emelne nyakán.

V. LÁSZLÓ 32-dik király
1445 — 1457 = 12.

Elesvén *Ulászló* a' szerencsétlen *várnai* ütközetben, V. László köz akarattal visszakivántatott a' királyi székre *Fridrik* császártól. — De *Fridrik* nem kallgatván a' Magyarok' kérésére, *Hunyadi János*, míg *László* visszakeríttethetik; *országkormányzói* méltóságra emeltetett, mellyet ámbár legnagyobb dicsőséggel vinne; sokaknak még is irigységét, jelesen

societas contra *Turcas* inita. — Tanto adparatu *Amurathes* territus, pacem ab *Uladislao* petiit, quam et obtinuit iuramento super *Evangeliorum* codice firmatam. — Verum foederatis has inducias non probantibus, instigante potissimum *Juliano Cardinale*, *Uladislaus* fidem rupit datam. — Ad *Varnam* commissum est proelium: in quo *Uladislaus* laeso equo in terram prolapsus, a supervenientibus Janicsaris obtruncatus est, 10. Novembris 1444. — Quo tristi casu Turcis animatis, nostri in fugam acti sunt, caesis plurimis belliducibus. — In memoriam tristis huius pugnae exitus, *Uladislao* sequens epitaphium factum est:

Romulidae Cannas, ego Varnam clade notavi;
Discite mortales! non temerare fidem:
Me nisi Pontifices iussissent rumpere foedus,
Non ferret Scythicum Pannonis ora iugum. —

LADISLAUS V. Posthumus Rex 32.

ab anno 1445 — 1457 = 12.

Uladislao infelici clade *Varnensi* sublato, *Ladislaus* V. communibus Hungarorum votis a *Friderico* ad thronum reposcebatur; verum *Friderico* preces Hungarorum surdis excipiente auribus, *Joannes Hunyadi*, donec rex revindicari posset, ad regni *Gubernatoris* dignitatem evectus fuit, quam etsi summa cum laude administraret; invidiam tamen nonnullorum prae

Cilley grófét el nem kerülhette. — Ezen vitézek' legdicsőbbike, jeles, nevének legnagyobb dicsőségével Törökökön nyert számtalan győzedelmeiről, de legjelesebb a' *belgrádi* győzedelméről, mellyet *Capisztrán János*, és más több társaival leghiresebbet nyert egész világon — melly nevezetes tettei közt utolsó is volt; ugyan is nem sokára *Zimonyban* a' haza', sőt egész kereszténység' legnagyobb kárára meghálálozott. — *Hunyadi*' boldogabb honba költözése után, már szabadabb lévén *Ulrik*, inkább, mint eddig üldözni kezdi a' *hunyadi* nemzetséget. — Midőntehát *Belgrádban* a' királylyal jelen van, *Cilley Ulrikot* Hunyadi László magához hivatván, a' királyban gerjesztett gyanút keményebben szemére hányja, a' dolog oda ütött ki, hogy Ulrik, ki első vágott *Hunyadi*hoz, az öszvesereglőktől felkonczoltatnék. — Megtörténvén a' gyilkolás, *Hunyadi* annak okát eléadta a' királynak, és bocsánatot kért, a' király ámbár mind ennek, mind anyjának, mint mondják, az oltári *szentség* előtt esküvel fogadta légyen is, hogy *Ulrik*' halálát soha meg nem boszulandja; még is *Gara* nádor' sürgetésére esküjéről megfeledkezvén a' király *Hunyadi Lászlót* lenyakaztatta *Budán* 1457-ben. — *Mátyást*, pedig *László* öccsét, magával *Prágába* fogságra elvitte, hol a' király ugyan azon évben meghólt. —

KORVIN MÁTYÁS 33-dik király

1458 — 1490 = 32.

V. *László*' halála után *Szilágyi Mihály*, és *Ersébet*, *Mátyás*' édes anyja, mindent elkövettek,

sertim Comitis *Cilley* evitando haud fuit. — Heroum hic fortissimus plurimis de Turcis cum maxima nominis sui gloria relatis victoriis inclytus, sed inclytissimus triumpho *Belgradensi*, quem socio *Joanno Capistrano* et aliis, toto orbe celeberrimum retulit — quod et extremum erat *Hunyadii* praeclare factorum — paulo post enim *Semlini* cum maximo Patriae, imo totius Christianitatis damno mortuus est. — *Hunyadio* ad beatiores sedes translato iam liberior *Ulricus* maiori, quam antea odio gentem *Hunyadianam* persequi coepit. — Ubi ergo *Belgradi* cum Rege adest *Ulricus*, *Ladislaus Hunyadi Ulrico* ad se vocato suspicionem regi generatam acrius obiicit — res eo devenit, ut *Ulricus*, qui primus *Ladislaum* stricto ense petiit, ab accurrentibus concisus fuerit. — Patrata caede, *Hunyadi* causam caedis regi exposuit, veniamque petiit. — Rex quamvis et huic, et matri eius, ut tradunt coram S. *Eucharistiae* sacramento iureiurando promiserit se nunquam caedem *Ulrici* vindicaturum; urgente tamen *Gara* Palatino, Rex iuramenti oblitus, *Ladislaum Hunyadi Budae* capite minuendum iussit 1457, *Mathiam* vero Fratrem *Ladislai* secum in captivitatem *Pragam* abduxit. — Ubi et ipse Rex eodem anno fatis cessit. —

MATHIAS I. CORVINUS Rex 33.

ab anno 1458 — 1490 = 32.

Mortuo *Ladislao* Posthumo *Michael Szilágyi*, et *Elisabetha* mater *Mathiae* nihil in-

hogy *Mátyás*nak a' királyi székre utat készithessenek, mellyet midőn *Szilágyi* készen látna, *Pestre* siet 40,000 katonasággal, hol Mátyás köz akarattal királynak választatott januarius' 24-én 1458-ban — kis kora miatt 5 évre *Szilágyi Mihály* adatott melléje az országot igazgatandó. — *Mátyás* egész uralkodása' idején háborukba lévén keveredve az ellenséget közönségesen a' magyar név' nagy dicsőségével győzte meg. — Legkérlelhetetlenebb ellenségei voltak *Fridrik*, és *Mahumet* császárok. — *Bécsben* holt meg, és *Székes fejérvárott* temettetett el. — Korában *Mátyás* legnagyobb király volt; a' tudományoknak igen nagy kedvelőjök lévén *Pozsonyban akademiát*, *Budán* pedig *könyvnyomtató* mühelyt, és *könyvtárt* állított — *Olasz* országból kihivott *mivészeknek*, és *tudósoknak* királyhoz illő bőkezüséggel rendelt fizetést. — Ama magyar közmondás: „*Meghołt Mátyás király*, *oda az igazság*" mutatja, melly igen igazságszerető fejedelem volt légyen. —

II. ULÁSZLÓ 34-dik király

1490 — 1516 = 26.

Mátyás' halála után leginkább *Zápolya István*', és *Beatrix* királyné' rajta létökkel *Ulászló cseh* király nyerte el az országot. — Ezen király alatt elhagyattatva lévén az ország' dolgai a' haza' legvirágzóbb állapotja legnyomorultabbá vált; a' királyi kincstár kiürült, — a' tudományok nem becsültettek, szóval az egész ország végveszélyéhez látszott közelgetni. —

tentatum reliquerunt, ut *Mathiae* ad solium viam sternerent, quam cum *Szilágyi* planam videret, *Pestinum* cum quadraginta millibus militum properat, ubi *Mathias* communi consensu rex electus est 24. Januarii 1458, ob minorem eius aetatem quinquennium *Szilágyi* regno praefuturus. — *Mathias* toto fere regiminis tempore bellis implicitus hostes ingenti plerumque nominis Hungarici gloria superavit. — Infensissimos habuit hostes *Fridericum*, et *Muhametem* Imperatores. — *Viennae* obiit — *Albaeque Regali* sepultus est. — Fuit Rex sui temporis maximus, literarum amantissimus — *Posonii Academiam*, *Budae* vero *Typographiam* et *Bibliothecam* erexit. — *Artificibus*, *Eruditisque* ex *Italia* evocatis, stipendia regia liberalitate solvit. — Proverbium Hungaricum: „*Meghalt Mátyás király, oda az igazság*" ostendit eum iustitiae studiosissimum fuisse. —

ULADISLAUS II. Rex 34.

ab anno 1490 — 1516 = 18.

Post mortem *Mathiae* agente potissimum *Stephano Zápolya* et *Beatrice* regina, *Uladislaus Bohemiae* Rex regnum obtinuit. — Sub hoc rege negotia regni non curante florentissimus regni status in miserrimum mutatus est: aerarium exhaustum, scientiae neglectae, totum denique regnum ad interitum properare videbatur. — His malis abcessit illud multis sacris,

Ezen gonoszhoz járult ama' feles egyházi, és világi fő személyekre veszélythozó pórtámadás is, kik a' pápa' levele által számosan a' Török ellen tüzeltettek, *Dózsa György'* vezérlése alatt, fegyveröket nem az ellenség, hanem a' nemesek ellen fordították; mindazonáltal ezen támadás, elfogatván *Zápolya János* által a' gonosz had' főí, és irtóztató büntetésre vonattatván, elnyomatott. — Halálhoz közelgetvén *Ulászló* 10 éves fiát, *Lajost*, *Bakács Tamás* kardinalis', *Bornemisza János'*, és mások' gondviselésére bizta. — Eltakaritatott a' *Székes fejérvári* királyi temetőben. —

II. LAJOS 35-dik király.

1516 — 1526 = 10.

A' tunya *Ulászló* atya alatt elvettetett nyomoruságok' magvai *Lajos* fia' uralkodása alatt a' legkeserűbb gyümölccsé értek. — Az igen hatalmas török császár *Solimán* megvévén *Belgrád'* és más határszéli várakat, mellyek a' mieinknek renyheségök miatt őrizet nélkűl állottak, már belépett Magyarországba, midőn végre a' királyt kezdé a' veszély faggatni, — és véres kardot hordoztatott ország szerte: hogy kiki fegyvert fogjon, ki csak arra való, késedelem nélkűl. — *Mohács*nál történt az elhatározó csata augusztus' 29-én 1526-ban. — A' mieink, keveseket, kik *Báthori István*nal megmenekedtek, kivéve, mind elvesztek. — A' király látván táborát kanyatlani, nehogy elevenen elfogassék, lovát futásnak ereszti, de az hosszasb futásban elfáradván, midőn a' mocsár' tulsó part-

profanisque viris nobilibus exitiale bellum rusticorum, qui magno numero per *Bullam* pontificiam contra Turcas ad arma concitati, Duce *Georgio Dozsa* illa non in Hostem, sed in Nobiles verterunt. — Turbae tamen hae, captis sceleratae multitudinis ductoribus, horrendoque supplicio adfectis, supressae sunt. — Moriturus *Uladislaus* decennem filium *Ludovicum*, *Thomae Bakács* Cardinalis, *Joannis Bornemisza*, et aliorum curae commendavit. — Conditus *Albae* Regum monumento. —

LUDOVICUS II. Rex 35.

ab anno **1516 — 1526 = 10.**

Semina miseriarum sub ignavo patre *Uladislao* iacta, *Ludovico* eius filio summa rerum potiente in acerbissimam maturuere segetem. — *Solimannus* Turcarum Imperator potentissimus, captis Belgrado, aliisque finitimis arcibus, nostrorum negligentia vacuis defensoribus, — pedem iam in Hungariam intulerat, — dum tandem Regem metus de summa rerum cepit, cruentumque per regnum circumferri gladium iussit. — Ut quiqui tractandorum armorum capaces essent, arma caperent sine mora. — Ad *Mohács* decretorium commissum est proelium **29.** Augusti **1526.**— Paucis nostratium, qui cum *Stephano Báthori* evaserunt, exceptis, reliqui caesi sunt. — Rex ipse, ubi aciem inclinare vidit, ne vivus in manus hostium veniret, equum in fugam vertit, sed quum longiori

jára akar ugrani, hanyat esik rajta ülőjével a' mocsárba. A' király' teste két hónap mulva megtaláltatván, a' *székes fejérvári* temetőbe vitetett. — Azonban *Solimán* az ország' nagyobb részét elpusztítván, két száz ezer embert magával örökös rabságra elhurczolt. —

Harmadik'
vagy is
AUSTRIAI KORSZAK
1527 től korunkig.

I. FERDINAND 36. király
1527 — 1564 = 37.

Megverettetvén a' Magyarok a' szerencsétlen *mohácsi* harczban, és a' király is, II. *Lajos*, nyomoruságosan elveszvén, — *Zápolya János* a' nagy birtokú szepesi gróf, 's erdélyi vajda ajándékokkal, 's fényes igéretekkel sok fő urakat, ezek közt *Perényi Pétert* is, a' korona őrt, maga részére vonván, levele által tanacslá *Maria* özvegy királynénak, hogy országgyülést *Rákos* mezejére hirdetne. — De a' királyné, ki előtt tudva valának *Zápolya*' törekvései, *Báthori István* nádor', *Zápolya*' vetélkedője, nógatására a' gyülést *Komáromba* hirdette. — *Zápolya* ezt czéljával látván ellenkezni, levelet bocsát a' megyékhez, 's mindenkit a' *Tokajban*

cursu gravatus in obiectam paludi ripam eluctari conatur, motu corporis supino cum sessore in coenum praeceps recidit. — Corpus Regis palude mersum post duos menses repertum Regum tumulo illatum est *Albae Regali.* — *Solimannus* interea pervastata maiori parte Hungariae ducentena millia hominum secum in captivitatem abduxit. —

Periodus III.

AUSTRIACA

ab A. 1527 usque nostra tempora.

FERDINANDUS I. Rex 36.

ab anno 1527 — 1564 = 4.

Hungaris ad *Mohácz* infelici proelio confectis, et rege ipso *Ludovico* II. miserabiliter exstincto; *Joannes Zápolya* comes a *Scepusio*, Vajvoda *Transylvaniae* potens opibus, pertractis largitione munerum, speciosisque promissas ad suas partes multis Proceribus, in quibus et *Petrus de Perény*, sacrae coronae custos; *Mariae* viduae reginae auctor fuit per literas, ut comitia ad campum *Rákos* indiceret. — Verum regina, quam neutiquam latuere *Zápolyae* molimina, impulsore Prorege *Stephano Báthori*, *Zápolyae* aemulo, conventus Comaromium indixit. — *Zápolya* id moliminibus advidens, datis ad Comitatus literis, ad conven-

tartandó gyülésre meghí; — hová nagy számmal jelenvén meg, *Verbőczi István* ékes szólásával oda vitte a' dolgot, hogy *János* köz egyezéssel királynak kiáltatnék, és *Székes fejérvárott* megkoronáztatnék 1526. —

Ez értésére esvén *Báthori István* nádornak, azon törekedett, hogy *Zápolya* a' királyi méltóságtól megfosztassék. — Honnét *Pozsonyban* egybegyülvén az ország rendjei új király választás rendeltetett; — és a' jelen valók' köz akaratjából *Ferdinand* mind az 1491 szerződés szerint, mind *Anna* II. *Lajos* testvérének nőül vevésénel fogva, királynak választatott. — *Zápolya*' választása sikeretlennek hirdettetett, 40 nap adatván *Zápolya* követőinek a' visszatérésre. — *Sigmond* Lengyel király ebből kerekedendő nagy háborút gyanítván, mind a' két félnek javaltá, hogy valami tisztességes béke eszközhöz nyulnának. — De nem lévén semmi kilátás a' béke helyre állítására, — *Ferdinand* számos hadi sereggel Magyarországra jött, 's *Komáromot*, *Tatát*, *Esztergamot*, és *Visegrádot* csak hamar elfoglalta. — *Zápolya Ferdinánd*nak ezen hadi szerencséjén megdöbbenvén, *Budát* oda hagyta, 's *Hatvanba* vonúlt. — *Ferdinand* megértvén *Salm* vezére által *Zápolya*' hármos megverettetését, gyülést hirdetett *Budára*, és megerősíttetvén pozsonyi választatása, *Székes fejérvárott* megkoronáztatott 1527.

Ezen időtől *Ferdinand* hadi szerencséje miatt Zápolya' dolgai nem legjobb lábon kezdének állani. — Haszontalanúl sürgetvén a' keresztény fejedelmeket segedelemért, — Soliman török császárhoz folyamodott, *Juno*nak

tus Tokajini celebrandos cunctos invitavit; — quo magno numero comparentibus, Stephanus Verbőczi vi eloquentiae eo rem deduxit, ut Joannes unanimi voto rex proclamaretur, *Albae*que *Regali* diademata insigniretur **1526**.

Eo cognito *Stephanus Báthori* Palatinus pro viribus egit, ut *Zápolya* regia dignitate privaretur. — Unde *Posonii* congregatis Proceribus ad novi regis electionem processum est; — et praesentium unanimi voce *Ferdinandus* tam vi pactorum **1491**, — quam vigore matrimonii cum *Anna Ludovici* II. sorore, rex dictus est. — *Zápolyae* vero electio irrita declarata, datis ad resipiscendum Zapolyae asseclis **40** diebus. — *Sigismundus* quidem Poloniae rex grave inde bellum emersurum praevidens, svasit utrique parti: ut honestum quemdam concordiae modum amplecterentur. — Sed cum nulla spes litis componendae adfulgeret, — Ferdinandus cum validis copiis Hungariam ingressus, Comaromio, Tata, Strigonio, et Visegrado brevi potitur. — Zápolya hac bellica fortuna Ferdinandi perculsus, relicta *Buda Hatvaninum* fugit. — *Ferdinandus* audita per ducem *Salm* strage triplici *Zápolyae* inflicta *Budam* comitia indixit; et confirmata electione *Posoniensi*, *Albae Regiae* peracta est solemnis coronatio **1527**. —

Ab hoc tempore felicibus *Ferdinandi* armorum successibus *Zápolyae* res non optimo loco stare coepere. — Frustra sollicitatis christianorum Principum auxiliis, — opem *Solimanni* Turcarum imperatoris imploravit, — illud *Junonis* apud Virgil. Aeneid. lib. **7**. v. **312**. usurpans: *Flectere si nequeo Superos, Acheronta mo-*

Virgil' Aeneise' 7-dik könyvének 312. versében megirt szavaival elvén: ***Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.*** — ***Soliman*** ezen Magyarország' elfoglalására igen jó alkalomnak megörülvén 150 ezer hadi sereggel 1529. ***Budáig*** jött; — mellyet elfoglalván, ***Ferdinánd*** ellen ***Austriába*** sietett, és Bécset igen keményen megszállotta; de az őrsereg' vitézsége által ismételve visszaverettetvén semmit sem végezve Budára visszatért. — Onnét átadván ***Zápolyá***nak az Ország' ékeit a' koronával együtt, azt királynak tévén, és őrsereget hagyván védelmére, 60 ezer fogolylyal ***Konstantinápolyba*** visszatakarodott. — Melly ártatlan sokaságot látván ***Zápolya*** a' budai várból, könnyekre fakadván mondotta: hogy ezen nyomoruságnak nem ő szerzője. —

Ha valaha, bizonyára most az ország' állapotja a' legkeserűbbre változott: ugyan is két részre szakadván az ország, 's a' bel háboru' dühe kiütvén, kíméletlenűl ontatik vala az ártatlan polgárok' vére, a' városok, faluk, mezei jószágok kölcsönös ragadozásokkal és lángba borításokkal pusztíttatnak vala. — Ki a' királyok közül előbb érkezett, az adót beszedte, a' másik utóbb jövén a' lakosokat utolsó inségre juttatta. — Szóval senki nem vala ekkor élte, és joszága felől biztosítva, akár egyik, akár másik király' részére állana. — Végre minekutána több éveken által így emésztenék magokat a' felek, megunván a' czivódást, — a' béke ***Nagy-Váradon*** megkészült 1538 következő feltételek alatt: 1) ***Zápolya*** fél Magyarországot, és Erdélyt birja holtáig királyi czimmel, holta után, ha bár örököst hagyna is, visszaessék ***Ferdinándra***, és annak törvényes örököseire. — ***Horvát, Dalmát,***

vebo. — *Solimannus* optimam occupandae Hungariae occasionem sibi offerri gratulatus, cum exercitu **150** millium **1529**. Budam usque pervenit, — qua occupata, contra *Ferdinandum* in *Austriam* contendit, — *Viennam*que acerrima obsidione cinxit; verum praesidiariorum virtute iteratis vicibus a moenibus reiectus, infectis rebus *Budam* reversus est. — Inde traditis *Joanni Zápolyae* cum corona regni insignibus, eoque rege renunciato, ac praesidio ad custodiam eius relicto, cum **60** millibus captivorum *Constantinopolim* remeavit. — Quam innocentum multitudinem cum *Zápolyae* ex arce *Budensi* conspexisset, in lacrymas solutum dixisse ferunt: huius calamitatis se auctorem non esse. —

Si quando, certe nunc status Hungariae evasit tristissimus: regno enim in duas partes scisso, furore belli intestini accenso civium innocuus prodige fundebatur sangvis, — urbes, pagi, villae mutuis direptionibus, ac incendiis vastabantur. — Qui regum prior advenerat, tributa exegit, alter superveniens regnicolas ad incitas redegit. — Verbo nemo vitae, rerumque suarum securus erat, seu uni, seu alteri adhaereret regi. — Tandem cum ita plures annos in propria viscera saevitum esset, taedio belli partibus adfectis pax *Varadini* coaluit **1538.** sub his conditionibus: 1.) *Zápolya* dimidiam Hungariam cum Transylvania regis titulo teneat usque ad mortem, post mortem, etiam si haeredem relinqueret, — redeat ad *Ferdinandum*, eiusque legitimos successores. — *Croatia*, *Dalmatia*, et *Slavonia*, cum alia parte Hungariae *Ferdinando* relictis. — 2.) Si *Zápolya* filium

és *Slavonia* országok *Magyar* országnak másik részével Ferdinándnál maradván — 2) Ha Zápolyának férjfi örököse lenne, az lemondván a' királyi méltóságról, örökségét szepesi czimmel birja. — 3) Egész országnak egy nádora légyen. — A' béke megállapítása után *Zápolya* nőül vette *Isabellát*, a' Lengyel király' leányát, kitől született neki *János Sigmond* fia, kinek születése után huszad napra *Zápolya* meghalt *Szászsebesen* Erdélyben 1540. —

Meghalván *Zápolya* a' *váradi* béke szerint egész Magyarországnak *Ferdinándra* kellett volna szállania. — De másképp gondolkoztak az árva' jogjaihoz ragaszkodó, és azokat vagy *Soliman*' közbejöttével is védendő gyámnokok; kik által meghivatott Soliman ismét pártfogóul, — ez azonnal személye szerint megjelent *Budá*nál. — Azt csalárdsággal elfoglalván, és kijelelvén a' királynénak Erdélyt a' Tisza melléki Magyarországgal, javaslá, hogy fiastól Erdélybe költözzék. — Következő esztendőkben olly hadi szerencséjök volt a' Törököknek, hogy a' bányavárasokon, és Austria' szomszédságába eső vármegyéken kivül, alig maradt az országból valami *Ferdinánd*nak.— Látván tehát, hogy *Solimán*nal meg nem mérkőzhetik, öt évi fegyvernyugvást kért olly feltétellel: hogy a' Törököknek, megmaradván az elfoglaltak' birtokában, évenkénti tiszteletajándék fejébe 30 ezer arany fizettessék *Ferdinánd* által. — A' fegyverszünet alatt minden kitelhető igyekezettel azon volt *Ferdinánd*, hogy Erdélyt maga hatalma alá hodithassa; — és valóban *Martinuzzi György váradi* püspök' közbenjárásával, neki igértetvén az esztergomi érsekség, és kárdinali méltóság, meg

relinqueret, is dignitate regiae renuncians, haeredia titulo principis Scepusiensis teneat. — 3.) Toti regno unus praesit Palatinus. — Post conclusam pacem *Zápolya* uxorem duxit *Isabellam* Poloniae regis filiam; — ex qua suscepit filium *Joannem Sigismundum*, a cuius nativitate *Zápolya* vigesima die obiit *Szászsebesini* in Transylvania 1540.

Mortuo *Zápolya* vigore pacis *Varadinensis* tota Hungaria ad *Ferdinandum* devolvi debuisset. — Sed alia mens erat tutoribus tenacibus iurium pupilli, vel ope Solimanni contra Ferdinandum defendendorum; a quibus rursum evocatus in patrocinium *Solimannus* opinione citius ipse coram ad Budam adest. — Ea per fraudem capta, assignata reginae Transylvania, parteque Tibiscana Hungariae, svasit, ut cum filio in Transylvaniam habitatum concederet. — Sequentibus annis tanta belli fortuna usi sunt Turcae, ut praeter montanas urbes, et vicinam Austriae ditionem vix aliquid *Ferdinando* remanserit. — *Ferdinandus* videns se *Solimanno* superando imparem esse, 5 annorum inducias fecit ea lege: ut Turcis in possessione occupatorum permanentibus 30 millia aureorum honorarii titulo per Ferdinandum pendantur. — Durantibus induciis omnimode egit *Ferdinandus*, ut Transylvaniam iuribus suis asserere valeret; et revera agente *Georgio Martinusio Varadinensium Episcopo,* oblato sibi Archiepiscopatu Strigoniensi, et *Cardinalitio* honore, pax inter *Ferdinandum*, et *Isabellam* confecta est; conditionum pacis haec summa: *Isabella* coronam, Transylvaniam, et Hungariam Tibiscanam *Ferdinando* restituat. — Ex adverso *Isabella* 100 aureorum

is történt *Ferdinánd*, és *Isabella* közt a' béke, — a' feltételek ezek: *Isabella* a' koronát, Erdélyt, és Tisza melléki Magyarországot adja vissza Ferdinándnak. — Viszont *Isabella* **100** ezer aranyat az *opoliai* herczegséggel, és *Zápolya*' örökségét nyerje *Ferdinánd*tól. — Ezen feltételeket *Isabella* harmadnapi komoly meggondolás után elfogadja. *Soliman* ezt megértvén végpusztulással fenyegette az Erdélyieket, ha *Isabellát* hajdani meltóságába vissza nem állítanák. — *Isabella* visszatétetvén méltóságába, azt szorongatások közt **4** évig birta, végre meghalt *Gyulafejérvárott* **1560**. — Ennek halála után *Ferdinánd* **8** évi fegyverszünetet kötött *Solimán*nal **30** ezer arany évenkénti adó mellett. — Megkészülvén ezen béke, *Ferdinánd* nem sokáig élhetett; mert fiát *Maximiliánt Pozsonyban* következőjének megkoronáztatván, meghalt **1564**. — Ezen fejedelem' uralkodása alatt hintettek el az *ágostai*, és *helvetziai* vallást tartók' hitágazatjaik előbb Erdélyben, azután Magyarországban. — Jeles pártolója volt a' tudományoknak; — bizonyságot tehet az **1548**-diki országgyülés, mellyben az határoztatott: hogy a' melly pénz ezen zavaros időkben az elhagyatott monostorok' vagyonaiból begyűlt, tanitók' fizetésére, és oskolák' felállítására fordítassék. — Ezen időben (**1561**) hozta be Magyarországba a' *Jesuitákat Oláh Miklós esztergomi* érsek, és azonnal *Nagyszombatban* nyiták meg az első gymnasiumot.

MAXIMILIÁN 37-dik király
1564 — 1576 = 12.

A' békét, mellyet *Ferdinánd Solimán*nal 8 évre kötött volt, megzavarták a' Törökök; nem

millia cum ducatu *Opoliensi*, et haereditatem *Zápolyae* accipiat. — Conditiones has *Isabella* post trium dierum maturam recogitationem acceptavit. —

Solimannus hac de re certior factus toti Transylvaniae excidium minabatur, ni *Isabellam* pristinae dignitati restituerent. — *Isabella* regno reddita inter angores 4 annos regnavit, — mortua demum Albae Juliae est **1560**. — Post mortem *Isabellae Ferdinandus* in octennium pacem pepigit **30** aureorum millibus quotannis *Solimanno* pendendis. — Pace hac *Ferdinando* diu frui non licuit; nam filio *Maximiliano* Posonii in successorem coronato, obiit diem suum **1564**. — Regnante hoc principe seminata sunt dogmata *Augustanae*, et *Helveticae* Confessionum primum in Transylvania, tum in Hungaria. — Fuit literarum fautor egregius: documento sint comitia de anno **1548**. in quibus sancitum est: ut quae pecunia turbulentis his temporibus ex coenobiorum desertorum fundis redibat, in docentium stipendia, Gymnasiaque erigenda convertantur. — Hoc tempore (**1561**) introduxit *Jesuitas Nicolaus Oláhus* Archiepiscopus *Strigon*. in Hungariam; ac *Tyrnaviae* mox primum Gymnasium aperuere. —

MAXIMILIANUS Rex 37.

ab anno **1564** — **1576** = **12**.

Pacem, quam *Ferdinandus* cum *Solimanno* in octennium fecit, turbarunt Turcae non modo

csak a' szomszéd tartományokat pusztítván; hanem több várakat is hatalmok alá hódítván. — E'hez járulának még a' *Zápolya Sigmond*dali pörök is, ki Erdélyt, Magyarország' Tisza melléki részével, és a' királyi czimet kérte *Maximilián*tól. — Ellene *Maximilián* hadat indítván *Svendi Lázár'* vezérlése alatt, több várait elvette. — *János Sigmond Solimán*nál bepanaszlá a' rajta elkövetett igazságtalanságot, 's nem siker nélkűl: *Solimán* ugyan is azonnal **300** ezer fegyveresével Magyarországba indult **1566** — és először *Eger*nek, azután megváltoztatván szándékát *Szigetvár*nak tartott. — Várkapitány volt amaz igen hires vitéz *Zrinyi Miklós*, ki minekutána a' várat **1,500** katonáival **200** ezernél többől álló Törökök ellen hitelt muló vitézséggel oltalmazta volna, az ellenséget többször husszornál visszavervén a' falaktól; végre a' lángba borítatott vár bátorságos menedéket nem nyujthatott, kirohanván az ellenség' tömött soraiban nagy vérontást tőn, 's életét övéivel együtt a' honért dicsőségesen feláldozta. — A' megszállás alatt maga is *Solimán*, a' *keresztények' félelme*, élni megszünt, — halála azonban a' vár' megvételéig titokban tartatott. —

Solimán után következett II. *Selim*, — kitől *Maximilián Veráncz Antal* követje által 8 évre illy feltételek alatt nyert fegyvernyugvást: **1.**) A' *Török*, *Maximilián*, és *János Sigmond* ezentúl minden ellenségeskedéstől szünjenek meg, és ki mit háború által elfoglalt, azt birja békességben. — **2.**) *Sigmond* „*Serenissimus*" czimmel megelégedvén, a' királyi czimről mondjon le, — Erdélyt örökségi joggal, — *Bihar*, *Kraszna*, *Marmaros*, és *Közép Szolnok* megyéket élte' napjáig birja.

vicinas sibi ditiones depopulantes; verum etiam complures arces in suam potestatem redigentes. — His accessere lites cum *Sigismundo Zápolya*, qui Transylvaniam cum parte Hungariae Tibisco adiacente, regisque titulum a *Maximiliano* postulavit. — Cui *Maximilianus* duce *Lazaro Schvendio* bellum faciens plures arces ademit. — *Joannes Sigismundus* quaestus iniuriam apud *Solimannum* non sine successu: — *Solimannus* enim mox cum tercentenis armatorum millibus expeditionem suscepit **1566.** et primo *Agriam*, dein mutato consilio *Szigetvárinum* contendit. — Praeerat arci heros fortissimus *Nicolaus Zrinyi*, qui postquam arcem **1,500** militibus contra Turcarum multitudinem ducentenis millibus maiorem incredibili fortitudine defendisset, hostem plus vicies a moenibus reiiciendo; — flammis tandem arx correpta securum locum praebere non potuit, — facta eruptione inter confertissimos hostium cuneos dira strage edita vitam pro patria gloriose cum suis profudit. — Sub obsidione ipse quoque *Solimannus*, *terror christianorum*, fatis cessit, — celata tamen mors eius fuit usque expugnationem arcis.

Solimanno successit *Selimus* **II.** a quo *Maximilianus* per legatum *Antonium Veranczium* in 8 annos his conditionibus obtinuit inducias: **1.)** Ut *Turcae*, *Maximilianus* et *Joannes Sigismundus* omni deinceps abstinerent hostilitate, et quod quisque bello occuparat, in pace possideat. — **2.)** *Joannes Sigismundus* „*Serenissimi*" Principis titulo contentus, regiae nuncupationi valedicat, Transylvaniam iure haereditario, — *Bihariensem*, *Krasznensem*, *Marmarosiensem*, et *Szolnok mediocrem* Comitatus ad dies vitae teneat. — Si

— Ha pedig örökös nélkűl hunynék el, szabad légyen az Erdélyieknek vajdát választani, kit akarnak. — A' megkötött béke után *Zápolya* nem sokára kora halál által kiszólíttatott 1570, mint *Socin* vallású, nemzetségét magával a' sirba vitte. — *Zápolya* halála után *Maximilián Békesi Gáspárt* ajánlotta az Erdélyieknek, kit azonban részint *socin* vallása, részint kiálhatatlan keménysége miatt letettek, és *Báthori Istvánt*, utóbb Lengyel királyt, választották vajdának. — Ez Lengyel királylyá lévén, helyette Kristóf testvére választatott. — Végre meghosszabbítván *Maximilián Amuráttal*, *Selim*' következőjével 8 évre a' fegyverszünetet, minden gondját Magyarország' sérelmei' orvoslására fordítá; 's megkoronáztatván *Pozsonyban Rudolf* fiát, — midőn hadat készit a' Lengyelek ellen, — *Regensburgban* meghal 1576. — *Maximilián*' idejében kezdett *Socinus*' vallása Erdélyben leginkább *Blandrata György*, orvosból lett theologus által terjesztetni. — Ezen időben gymnasiumok, és több alsóbb oskolák alapíttattak leginkább Protestánsok által. —

RUDOLF 38-dik király
1576 — 1608 = 32.

*Rudolf*nak azonnal országlása' kezdetén első, 's legnagyobb gondja volt, hogy Magyarországot bátorságositsa a' Török ellen: azért *Ernest* testvérére a' magyar, *Károlyra*, atyjáróli bátyjára pedig az illyriai hadi seregeket bizta. — A' 8 évi, sőt 1583. *Nyári István* által 9 évre a' Törökökkel meghosszabíttatott fegyvernyugvás alatt, szabad volt ugyan mind a' két félnek az ellenfél' tartományaira utni, 's csekélyebb csatákba egyveledni, de

autem sine haerede decederet, liberum sit Transylvanis, quem vellent, Vajvodam eligere. — Paci conclusae *Zápolya* non diu supervixit praecoci morte ereptus 1570 *Socini* placitis addictus, — stirpem suam secum tumulo intulit. —

Post mortem *Zápolyae Maximilianus* Transylvanis commendavit *Casparum Békesi*, quem tamen partim ob Socinianismum, partim ob intolerandam duritiem reiecerunt, et Vajvodam proclamarunt *Stephanum Báthori* postea regem Poloniae. — Huic thronum Polonorum conscendenti successit frater eius *Christophorus*. — Prolongatis demum *Maximilianus* cum *Amurathe Selimi* successore iterum in 8 annos induciis, omnem operam malis Hungariae medendis adhibuit; coronatoque filio *Rudolpho Posonii*, — cum bellum in Polonos parat, — *Ratisbonae* moritur 1576.— Tempore *Maximiliani* coepit doctrina *Socini* in Transylvania potissimum per *Georgium Blandratam* ex medico theologum propagari. Hoc aevo Gymnasia, et Scholae inferiores praesertim a Protestantibus plures erectae sunt. —

RUDOLPHUS Rex 38.

ab anno 1576 — 1608 = 32.

Ab aditu regni prima, et maxima cura *Rudolpho* fuit, Hungariam adversus Turcas communire: hinc *Ernestum* fratrem Hungaricis, *Carolum* vero patruum Illyricis praefecit copiis. — Durantibus octennalibus, imo in 9 annos 1583 per *Stephanum Nyári* cum Turcis denuo productis induciis, licitum quidem erat utrique parti alterius provincias armis petere, levioraque proelia inire,

álgyúkkal várakat megrohanni, tilalmas volt. — Míg *Sinán* fővezér visszatérvén a' *pérsiai* háboruból, minden mesterségét megveté, hogy *Amuráthot* a' fegyverszünet' megszegésére birhatná, kit midőn látna adott szava mellett állhatatosan megmaradni, — *Hassant*, a' *bosniai* vezért, izgatá a' Magyarország' határain teendő pusztításokra. — Ki minekutána *Rudolf*' seregeitől több izben visszaveretett volna, panaszt tett *Amuráth*nál. — *Amuráth Sinán*' vezérlése alatt hadat izent a' Magyaroknak, és nagy gyorsasággal *Győr*, *Pápa*, *Veszprém*, elfoglaltattak. — *Komárom* is megpróbáltatott, de siker nélkűl. —

Azonban *Rudolf* a' *pozsonyi* gyülésen tetemes segedelmet nyervén hadi seregeit *Mátyásra* és *Maximiliánra* bizta nem csekély sikerrel: ugyan is *Mátyás*, *Esztergomot*, *Pálffi Miklós* és *Schwarzenburg Adolph Győrt* vették vissza. — *Maximilián* pedig *Báthori Sigmonddal* az erdélyi fejedelemmel, ki oda hagyván a' török gyámnokságot, *Rudolf*noz visszatért, az ellenséget *Keresztesnél* nem messze *Miskolcztól* igen megverte (**20** ezeret ölvén meg) **1596**. — Midőn több várak kicsinyenként visszavétetvén, egy kis remény kecsegteté a' Magyarokat *Buda*' visszafoglalhatása irant is — *Bocskai*' zendülése kiüt. — Ennek eredetét *Báthori Sigmond*' állhatatlanságától kell származtatni: ki ismételve lemondván az erdélyi fejedelemségről zavarokra adott okot. — *Rudolf* a' kezébe került Erdélyt először *Maximilián* testvérére, azután *Básta* fővezérére bizta, ez nem sokára hegyetlenségével, és a' katonaság' féktelen szabadságával az Erdélyieket nem csak magától, hanem a' királytól is, ezekről semmit sem tudótól, annyira elidegenítette, hogy az Er-

sed tormentis arces oppugnare cautum erat. — Donec *Sinanes* purpuratus redux e bello *Persico* omnem modum tentaret *Amurathem* ad rumpendas inducias inducendi, quem cum in data fide firmum observaret, *Hassanem* Bosniae praefectum permovet ad populationes in Hungariae finibus exercendas. — Qui cum a copiis *Rudolphi* saepius repulsus fuisset, questus apud *Amurathem* est. — *Amurathes* Hungaris duce *Sinane* bellum intulit, et summa celeritate *Jaurinum*, *Papa*, *Veszprimium* occupata sunt. — *Comaromium* quoque tentatum, sed nullo successu. —

Interea *Rudolphus* in comitiis *Posoniensibus* amplissimis obtentis subsidiis copias *Mathiae*, et *Maximiliano* concredidit felici eventu: nam *Mathias Strigonium*, *Nicolaus Pálffi*, et *Adolphus Schwarzenburg Jaurinum* receperunt. — *Maximilianus* vero cum *Sigismundo Báthori* Transylvaniae Principe, qui deserta Turcarum clientela, ad *Rudolphum* rediit, hostem ingenti clade (caesis **20,000**) ad *Keresztes* haud procul *Miskolczino* affecit **1596**. — Dum pluribus arcibus sensim receptis spes quaedam iniecta est Hungaris *Buda* quoque metropoli potiundi; — seditio *Bocskaiana* in apertum prorupit. — Huius origo ab inconstantia *Sigismundi Báthori* repetenda est: qui iteratis vicibus abdicando se principatu Transylvaniae turbis ansam praebuit. — *Rudolphus* resignatam sibi Transylvaniam primum *Maximiliano* fratri, dein militiae praefecto *Bastae* tradidit gubernandam, hic brevi saevitia sua, militisque irrefroenata licentia Transylvanorum non solum a se, verum etiam a rege huius rei ignaro adeo alienavit animos, ut populares ad tuendam

délyiek mind a' polgári, mind vallási szabadság mellett *Bocskai István'* zászlója alatt fegyvert fogtanak 1605 's török segedelemmel felső Magyarországot nagy hamarsággal elfoglalták. — A' mint ezek értésére estek *Rudolf*nak, félre tévén a' csillagvizsgállást, minden gondját *Bocskai'* megbékéltetésére fordítá, ki *Illyésházi István'* közbenjárására ugyan csak meg is békélt a' császárral Bécsben 1606. — Honnét ezen béke *bécsi*nek is neveztetik. — Feltételei valának: *Bocskai* Erdélyt, Tiszántúli Magyarországot *Szathmár*, és *Tokaj* mező városokkal birja; a' Magyarok' szabadsága, 's vallása szent, és sérthetetlen légyen. — (Ezen czikken, mint alapon nyugszik az *Evangelika vallás'* szabadsága), — az eddigelé történt dolgok feledékenységbe menjenek. — *Bocskai'* közbenjárására ugyan azon évben a' Törökkel is 20 évre köttetett fegyverszünet. — Megkészülvén a' béke *Bocskai* meghalt 1606. —

Minthogy *Rudolf*nak örököse nem vala, *Ferdinándot*, Károly styriai herczeg' fiát, akará örökösének kinevezni. — Ez *Rudolf* és *Mátyás* közti viszálkodásra adott okot, melly azonban *Rudolf*tól átadatván 1608 *Mátyás*nak Magyarország *Austriá*val, és három évvel utóbb *cseh* 's a' többi tartományok, megszünt. — *Rudolf* hátra lévő éveit tudományokban töltötte *Prágá*ban, hol meg is halt 1612. — Ezen időben virágzott *Istvánfi Miklós* nádori helytartó, ki Magyarország' történeteit 1490—1606. 34 könyvbe foglalta. — *Revai Péter*, *Mosóczy Zachariás*, *Draskovich György* s. tb. — *Gergely pápa'* kalendárioma is, mellyet használunk, 1588-ki országgyülési 28. törvényczikkely által, vetetett be. —

libertatem tum civilem, tum religiosam duce *Stephano Bocskai* arma sustulerint 1605; adiuncta Turcarum ope Hungariam superiorem dicto citius occupant. —

Haec ubi *Rudolpho* innotuerunt, seposita astronomia omne studium ad conciliandum sibi *Bocskai* convertit, qui etiam mediante *Stephano Illyésházi* conciliatus est Caesari *Viennae* 1606. — Unde haec *Viennensis* pacificatio audit. — Conditiones fuere: Ut *Bocskai* Transylvaniam, Hungariamque ultra Tibiscanum cum *Szathmár*, et *Tokaj* oppidis teneat: — libertas religioque Hungaris sancta, illibataque sint, — (huic articulo tamquam fundamento *religionis Evangelicae* per Hungariam innititur libertas) — res anteactae oblivioni tradantur. — Interventu *Bocskaii* eodem anno induciae etiam cum Turcis coaluere in 20 annos. — Confecta pace *Bocskai* obiit 1606. —

Cum *Rudolphus* haerede careret, *Ferdinandum, Caroly Styriae* ducis filium, haeredem scribere constituit. — Id inter *Rudolphum*, et *Mathiam* fratrem dissensioni occasionem praebuit, quae tamen paulo post tradita 1608 per *Rudolphum Mathiae* Hungaria, et Austria, ac triennio post Bohemia, aliisve provinciis, evanuit. — *Rudolphus* reliquum vitae otio litterario transegit Pragae, ubi etiam 1612 vitam cum morte commutavit. — Hoc tempore floruit *Nicolaus Istvánfi* locumtenens Palatini, qui Historiam Hungariae ab anno 1490 — 1606, 34 libris continuavit. — *Petrus de Revu, Zacharias Mosóczy, Georgius Draskovics*, et alii. — Calendarium quoque *Gregorianum*, quo utimur, sub hoc rege 1588. art. 28. admissum est. —

II. MÁTYÁS 39-dik király
1608 — 1619 = 11.

II. *Mátyás*, mindenek' öröme közt 58 évek után visszahozatván az ország' koronája, megkoronáztatott 1608. — Hogy a' 46 esztendőtől üresen álló hajdani méltóság' polczát visszaállítaná a' rendektől választott *Illyésházi Istvánt*, a' hűségest hazája és királya iránt nádornak megerősítette; kinek, nem sokára meghalálozván, az ország' nagyaitól választatott *Thurzó György*, tétetett helyébe. — Ezen szelid indulatú fejedelem az ország' megszerzett békéjét, egész uralkodása alatt fentartotta. — Még éltében megkoronáztatta *Ferdinándot*, a' *styriai* herczeg *Károly*' fiát. — A' koronáztatás' veghez vitele után tellyességgel veszedelmes támadás ütött ki *Cseh* országban, mellyet midőn le akarna csillapítani, meghalt 1619.—

II. FERDINÁND 40-dik király
1619 — 1637 = 18.

II. *Ferdinánd*nak zavaros, és nyughatatlan országlása volt: ugyan is még a' *Mátyás* alatt támadt vallási háboru *Cseh* országból *Austriába*, onnét pedig a' többi német tartományokba elharapódzott; — sőt a' *Csehek* szerencsésb kimenetel végett a' Magyarokat, és Erdélyieket is meghívták társaságukba, — *Bethlen Gábor* tehát vallási szabadság' visszaszerzése' ürügye alatt fegyvert fogott, leveleket küldözvén a' Magyarokhoz, ázokat is fegyverfogásra sürgette, — és 40 ezer fegyvereseivel tetemesb részét meghódítván

MATHIAS II. Rex 39.

ab anno 1608 — 1619 = 11.

Mathias II., reducta regni corona post annos 58 cum laetitia universorum, coronatus est 1608. — Ut priscum honoris gradum Hungaris a 46 annis vacantem restitueret, *Stephanum Illyésházi* a Proceribus proclamatum, fide in patriam et regem integrum, Proregem dixit; — cui paulo post mortuo *Georgium Thurzonem* a Statibus electum substituit. — Princeps hic miti indole praeditus partam regno pacem toto regiminis tempore conservavit. — Adhuc vivens coronandum iussit *Ferdinandum Caroli* Styriae principis filium. — Peracta coronatione perniciosae prorsus in Bohemia turbae exortae sunt, quas cum sopire vellet, mortuus est anno 1619. —

FERDINANDUS Rex 40.

ab anno 1619 — 1637 = 18.

Ferdinandus II. turbulentum, et inquietum habuit regimen: nam bellum religionarium sub *Mathia* adhuc ortum e Bohemia in Austriam, ex Austria in reliquam Germaniam propagatum est; — quin Bohemi in spem melioris successus Hungaros quoque, et Transylvanos in societatem armorum invitarunt, — itaque *Gabriel Betlen* libertatis religiosae vindicandae titulo arma sumsit, missisque literis Hungaros ad arma capienda sollicitavit, — et cum 40 millibus armatorum parte potiore Hungariae, sacraque regni corona in potestatem redactis

Magyarországnak, az ország' koronájával együtt, *Beszterczе-Bányán* királynak tétetett 1620. — A' koronát mindazonáltal, akár a' dolog' bizonytalan kimenetele miatt, akár vele született szerénységből nem engedte fejére tétetni. —

Azonban megfordult a' szerencse, vakot hozván *Fridrik*nek az ő frigyessének *Cseh* országban a' koczka, *Betlen*nek rosszúl kezdének dolgai lenni, leginkább *Bouquois* (Bukoa) *Ferdinánd'* vezérének hadi szerencséjénél fogva. — De *Bouquois* elesvén *Érsekújvár* alatt, a' terhes felleget, melly őt fenyegeté, szerencsésen kikerülvén, új haddal ismét kiront Erdélyből, 's elfoglalván a' bányavárosokat, tüzzel vassal pusztítandó Ausstriára, és Morvára üt. — A' császár igen nagy szorultságban lévén, békére lépett *Betlen*nel *Nikolsburg*ban a' Morváknál, — mellynek fő czikkjei voltak: a' bécsi békekötésnél fogva megállapított Protestans vallási gyakorlat most ismét megerősítessék; *Betlen* lemondván a' királyi méltóságról, és nevezetről, *római sz. birodalomi* herczegi czimet, *Silesiában az opoliai*, és *ratiboriai* herczegségeket, Mogyarországban pedig 7 Tiszamelléki vármegyét *Kassa* városával együtt nyerje. —

De 1623 *Betlen* a' kötés' czikkjeinek *Ferdinánd'* részéről végrenemhajtását vetvén okúl, ismét fegyveres kézzel betör Morvába, és a' császári vezért *Schwarzenburgot* nagy szorultságba hozza. — Következő esztendőkben (1624, 1627) több izben a' háboru béke által lecsillapodott. — Meghalálozván *Betlen* 1629. egy ideig özvegye *brandenburgiai Katalin* és testvér öccse birtak Erdélyt, kiknek haláluk után erdélyi fejedelemségre emeltetett I. *Rákóczy György*, ennek vá-

Neosolii **1620** rex salutatur. — Coronam tamen, seu incerto rerum eventu, seu modestia animo innata ductus, capiti imponi passus haud est. —

Interim versa vice fortunae senescentibus in Bohemia *Friderici* foederati rebus, *Betlen* in Hungaria fatis premi coepit, felicibus praesertim *Bouquois* (Bukoa) Ferdinandi ducis armorum successibus. — Sed *Bouquois* ad Érsekujvár diem suum obeunte impendentem capiti tempestatem prospere evitans, factis copiis rursum erumpit e Transylvania, montanisque civitatibus ditioni subiectis *Austriam*, et *Moraviam* igni, ferroque vastandas petit. — Caesar ancipiti periculo pressus pacem cum *Betlenio Nicolaopoli* apud *Moravos* confecit, — cuius praecipua capita fuere: stabilito vigore pacis Viennensis libero religionis exercitio nunc denuo confirmato, Protestantibus donatis; *Betlen* nuncio misso honori, nuncupationique regiae, *Sacri Romani imperii principis* apellatione ornatus *Opoliae*, *Ratiboriaeque* ducatibus in *Silesia*, septem item Hungariae Tibiscanae provinciis, *Cassoviaque* urbe augeatur. —

Verum **1623**. conditionibus non omnino satisfactum a *Ferdinando* causatus *Betlen* resumtis armis *Moraviam* ingressus, ducem caesareum *Schwarzenburgum* in angustias redegit. — Sequentibus annis semel, ac iterum (**1624**, **1627**) bellum pace compositum est. — Mortuo *Betlenio* (**1629**) aliquamdiu praefuit Transylvaniae eius vidua *Catharina Brandenburgica* cum fratre, quibus mortuis, principis honore ornatus fuit *Georgius* I. *Rákóczy*, cuius electioni, ne novis turbis ansa praebeatur, et Ferdinandus subscripsit; —

lasztásában *Ferdinánd* is, nehogy új zendülésre okot adjon, megegyezett; — ki azonban fiát megkoronáztatván, más világra költözött **1637**. — Az emlílett évet amaz igen nevezetes *kardinálnak Pázmán Péternek*, ki a' magyar ifjuság' számára több oskolákat alapított, és a' katholika hit' erős védője volt, — halála is emlékezétessé tette. —

III. FERDINÁND 41-dik király
1637 — 1657 = 20.

III. *Ferdinánd*nak **1637**-ben kezdett uralkodása elejét azonnal zavarossá tette I. *Rákóczy György* erdélyi fejedelem, ki frigyre lépvén a' *Svekusok*kal (ezeknek háborujok volt III. *Ferdinánd*dal) szétküldözött levelei által kihirdette, hogy a' Protestansokon elkövetett méltatlanságokat akarja megboszúlni. — Sereget gyűjtvén **1644** beront Magyarországba, és nem lát kevesebb tüzzel a' dologhoz, mint imént *Betlen*: ugyan is meghódítván felső Magyarországot, már már *Austriá*ra rohanandó vala, — midőn rögtön megváltoztatván szándékát a' császártól ajánlott békét elfogadta **1645** *Nagyszombatban* — melly azután *Linczben* megerősíttetett, és innét *linczi béke* név alatt ismeretes; ezen béke által az *evangelika vallás*' szabadsága ismét ünnepélyesen megerősíttetett. — **90** templom adatott vissza a' Protestansoknak, — *Rákóczy*nak pedig a' *tokaji*, és *regéczi* uradalmak *Kassa* városával, és **7** magyarországi vármegyékkel. —

Rákóczyt a' fejedelemségben **1648** felváltotta fia II. *György*. — Azonban *Ferdinánd* ezen néven IV. koronáztatása után meghalt, — ki után következett I. *Leopold*. — *Rákóczy György* atyja'

qui postmodum coronato filio fatis cessit 1637. — Memoratum annum et mors celeberrimi purpurati Strigoniensis *Petri Pázmán* plurium Scholarum pro sobole Hungara fundatoris, zelosique defensoris Catholicae fidei, celebrem reddidit. —

FERDINANDUS III. Rex 41.

ab anno 1637 — 1657 = 20.

Regiminis *Ferdinandi* III. anno 1637 coepti initia mox turbulenta reddidit *Georgius* I. *Rákóczy* summa rerum apud Transylvanos potiens, qui, inito cum *Svecis* (his bellum erat cum *Ferdinando* III.) foedere, per literas vulgavit: se ad vindicandas Protestantium iniurias in arenam descendere. — Factis copiis 1644. in Hungariam irruit, — et non segnius, ac paulo ante *Betlen* rem gessit: capta enim superiore Hungaria arma iam *Austriae* illaturus erat, — quum subito mutato consilio pacem a Caesare oblatam *Tyrnaviae* acceptat 1645, *Lincii* postmodum confirmatam, — *Lincensemque* inde dictam, qua religionis evangelicae libertas rursus solemniter roborata est. — 90 templa Protestantibus restituta, — *Rákóczyo* vero dominia *Tokaj*, et *Regécz* cum *Cassovia* — septem item Hungariae Comitatus. —

Rákóczyum excepit in regimine 1648 filius eius *Georgius* II. — Interea *Ferdinandus* hoc nomine quartus iam coronatus fatis functus est, — cui successit *Leopoldus* I. — Patris vestigia

nyomdokit követvén a' *Svekusok*nak segítséget nyujtandó kirohan Erdélyből; — de igen szerencsétlenül: mert mind hadi seregét, mind méltóságát elveszté példájokra az utóbbiaknak, nehogy valaki erejét felmuló dolgokra ásítson. — *Ferdinánd* meghalt 1657. — Ezen király alatt a' 144-dik törvényczikkely által alapíttatott meg a' 6 forint kamat százától — holott régiebb időkben a' Magyarok csak barátságból kölcsönöztek pénzt.

I. LEOPOLD 42-dik király
1657 — 1705 = 48.

I. *Leopold* III. *Ferdinánd*' kisebbik fia, eleintén papságra volt szánva, de meghalván bátyja, annak helyébe következett. — Uralkodása' elein azonnal a' Törökökkel kellett háborút viselnie, kik II. *Rákóczy* alatt történt erdélyi zavarokat hasznukra akarván fordítani, *Nagy-Váradot*, és nem egész 3 évvel utóbb *Érsekújvárt*, 's más több várakat megvettek. — Ezek ellen ámbár gróf *Zrinyi Miklós*', és *Montecuculi*' vezérlésök alatt több izben szerencsés, de mindenek felett legszerencsésb harcz viseltetett sz. *Gothárd*nál 1664. 16 ezer Török végeztetvén ki; még is a' győzedelmek' folyamatjában 20 évi fegyverszünet készült meg *Leopold* és a' *Törökök* közt, melly által azok *Érsekújvárt*, *Apafi* pedig Erdélyt nyerték el. —

Az ellenségre nézve illy hasznos fegyvernyugvást a' Magyarok, minthogy hirök nélkűl történt, boszankodva vették. — Ide járultak a' Protestansoknak elvett templomaikért, sőt az egész országnak panaszai a' széteresztett magyar ka-

premens *Georgius Rákóczy* Svecis auxilia laturus erumpit e Transylvania; — verum infelicissime: nam et copias, et dignitatem amisit, exemplo posteris: nequis altiora petat viribus. — Ferdinandus mortem opetiit 1657. — Notandum: sub hoc rege art. 144. interusurium 6 florenorum per centum lege determinatum est, — ubi aevo antiquiori inter Hungaros solum ex amicitia mutuo data fuit pecunia. —

LEOPOLDUS I. Rex 42.

ab anno 1657 — 1705 = 48.

Leopoldus I. natu minor *Ferdinandi* III. filius primum sacro destinatus muneri, tum fratre mortuo patri in regimine suffectus est. — Primum cum Turcis signa conferenda habuit, qui turbas Transylvanicas sub *Georgio* II. *Rákóczy* excitatas in rem suam conversuri, *Magno-Varadinum*, et triennio non plene evoluto *Érsekújvárinum*, et alias arces ditioni suae subiecerunt. — Contra hos licet ducibus Comite *Nicolao Zrinyio*, et *Montecuculi* prospera pluries, omniumque prosperrima ad S. Gothardum pugna pugnatum sit, 1664. — 16 eorum millibus caesis; tamen in cursu victoriarum induciae in 20 annos coaluere inter *Leopoldum*, et Turcas, — quibus Turca *Érsekújvárinum*, *Apafi* vero Transylvaniam obtinuere. —

Inducias hosti adeo proficuas se inconsultis confectas plurimi Hungarorum indigne ferebant. — Accessere Protestantium de ademtis sibi templis, et scholis, imo totius regni querelae de militiae hungaricae dimissione, legionumque ger-

tonaság', és a' német seregek' ország' szerte elosztása miatt. — *Leopold* nehány nagyokat a' nádorral együtt magához idézvén igyekezett a' béke' szükségét megmutogatni; — de minden oldalról nem tétetvén elég ezen panaszoknak, az öszveesküvés naponként nagyobb előmenetelt nyert, — melly idején felfedeztetvén *Veselényi Ferencz* nádor megelőzvén halálaval a' veszélyt, *Nádasdi Ferencz*, ország' birája, *Zrinyi Péter* horvátországi bán, és *Frangepán Kristóf* grófok részint *Austriá*ban nem magyar birák előtt, részint az országban Magyarokból, és Németekből álló biróság előtt igazolák magokat, senkinek kegyelem nem adatván, pallossal végeztettek ki. — A' többiek, kiknek számát némellyek három százra teszik, számüzésre, pénzre, mint *Rákóczy Ferencz* *) — és jószáguk' elvesztésére kárhoztattak. — Azután német katonaság szállíttatott a' fő rendek' váraiba, — nemesre szint' úgy mint nemtelenre adó rovatott. — A' nádori méltóság eltöröltetett, — 's tellyes hatalmú kormányzóvá ama' vad, 's dölyfös természetű ferfiú *Ambringen Gáspár János* tétetett **1673.**

Ezen változtatásokra sokan még inkább elkeseredtek; — és az *Erdélybe*, *Moldvába*, 's *Oláh*országba menekvőktől új zendülés' magvai hintettek. — Ezeknek fejökké lett *Tökölyi Imre*, a' minapi támadásban részes *István*nak fia, nagy birtokú, 's kedvességben lévő férfiú a' Protestansok előtt, mint maga is *ágostai vallást* követő, — magyar, 's lengyel seregekkel körülvétetve **1678.**

---

*) Ki 300 ezer forinton váltotta meg életét, melly tőke Kassa' bástyáira fordíttatott.

manicarum per regnum distributione. — *Leopoldus* Prorege, Primoribusque nonnullis ad se accersitis necessitatem pacis explicare conabatur; — cum tamen querelis medela non omni ex parte poneretur, conspiratio in diem validiora cepit incrementa, — qua mature detecta morte praevento *Francisco Veselényi* regni Palatino, comites *Franciscus Nádasdi* Judex Curiae, *Petrus Zrinyi* Banus Croatiae, et *Christophorus Frangepán* partim in Austria coram iudicibus non Hungaris, partim in regno coram delegatis ex Hungaris, et Germanis iudicibus dixere causam, nulli delicti gratia facta, gladio vitam finiere. — Caeteri, quos tercentos quidam volunt, exilio, — pecunia, uti *Franciscus Rákóczy* *), et bonis mulctati sunt. — Tum miles germanicus in arces Procerum impositus, tributum nobilibus, ac plebi promiscue imperatum. — Dignitas Proregis abrogata, — Gubernatorque regni summa cum potestate datus est *Joannes Casparus Ambringen, homo ferocis, ac insolentis indolis* **1673**. —

His mutationibus animi multorum magis exacerbati sunt; — novaque a profugis in *Transylvaniam*, *Moldaviam*, et *Valachiam* seditionis iacta sunt semina. — Ducem his se praebuit *Emericus Tökölyi*, *Stephani* nupernae seditionis participis filius, potens opibus, ac favore Protestantium, *Augustanae* utpote ipse *Confessioni* addictus, — copiis Hungaricis et Polonicis stipatus

---

*) Qui 300,000 fl., aedificandis muris Cassoviensibus impensis, vitam suam redimere coactus est.

Magyarországra ront. — *Leopold* megrettenvén országgyülést (melly 1662-től nem tartatott) hirdet *Sopronyba*, — és *Eszterházi Pál* szovatolás által nádornak választatván, — a' Protestansoknak szabad vallási gyakorlatot enged. — Az országgyülése után sokan visszatérvén a' királyhoz az oda hagyatott *Tökölyi* segitségül hivja a' Törököket. —

Ezek megvetvén a' kötött frigyet ellenséges fegyverrel *Karamustafa* vezérlése alatt betörnek Austriába, és Bécset kemény megszállással körül veszik 1683. — De a' megszállottaknak segitségökre jövén *Lotharingiai Károly*, és *Szobieszky János* Lengyel király, a' város' falaitól elüzetnek, Austriából sőt Magyarországból is rövid időn kiküszöböltettek. — A' megrémülteket üzőbe vévén *lotharingiai Károly* 1686 — Buda, Magyarország' fő városa, 145 évi török iga után, a' megszállottak haszontalanúl segíttetvén övéiktől, visszavétetett. — Következő esztendőkben *Mohács*nál, 's *Zentá*nal igen megtöretvén a' török erő 1699. 25 évi fegyvernyugvás állott be, mellynek következésében Magyarország (*temesi Bánságot kivéve*) Erdélylyel együtt Leopold' hatalma alá került *). —

Megszabadíttatván jó formán Magyarország a' török iga alúl, *Leopold* az ország' rendjeit *Pozsonyba* gyüjtötte, és eléadván szándékát kettőt kért: 1.) Hogy Magyarország' koronáját első szülött férjfi utódjainak adnák által. — 2.) Hogy II. *Endre' arany pecsétes levelének* 31-dik czikkje

*) Tökölyi ezen alkalommal Bithyniába, ásiai török birodalmi tartományba vevé magát, hol 1704 meghalván, — Nikomediában temettetett el.

Hungariam 1678 invasit. — *Leopoldus* attonitus comitia (non habita ab anno 1662) Sopronium convocat, — comiteque *Paulo Eszterházy* Palatino suffragiis creato, — Protestantibus cunctis liberum religionis exercitium indulget. — A comitiis plurimis regi reconciliatis, *Tökölyi* desertus Turcas in auxilium evocat. —

Turcae spretis pacificationis tabulis infestis armis duce *Karamustafa* in *Austriam* penetrant, Viennamque gravi obsidione cingunt 1683. — Verum obsessis in auxilium venientibus *Carolo Lotharingio*, et *Joanne Szobieszky* Polonorum rege, ab urbis moenibus pulsi, *Austria*, imo brevi tota fere Hungaria eiecti sunt. — A *Lotharingo*, territos persequente 1686. — *Buda* metropolis Hungariae post 145 annorum servitutem turcicam, frustra opem obsessis ferentibus barbaris, recepta est. — Annis sequentibus ad *Mohács*, *Zentamque* multum attritis per nostros viribus Turcarum, *Carloviczii* 1699 induciae in 25 annos coaluere, — quarum vi Hungaria (*Banatu Temesiensi demto*) una cum Transylvania in *Leopoldi* potestatem venit *). —

Liberata potiori Hungariae parte a servitute turcica, *Leopoldus Ordines* regni 1687. *Posonii* congregavit; exhibitisque propositionibus duo postulavit: 1.) ut coronam regni Hungariae posteris suis masculini sexus, iisque primogenitis in perpetuum transscriberent. — 2.) Ut *Bullae*

---

*) Tökölyi se hac occasione in Bithyniam, Asiatico-Turcicam provinciam recepit, ubi 1704. e vivis excedens Nicomediae tumulo illatus est.

hagyattassék ki. — Valának, kik ezen kivánságoknak olly igen ellenök szegzék magokat, hogy a' gyülést is oda akarák hagyni; — többen azonban az ügy' igazságát elismérvén, *Leopold'* kérelmeinek, ki Magyarországot a' szomorú török iga alúl felszabadítá, engedtek; kettőt kérvén viszonyosan: 1.) Ha az austriai királyi nemzetség férjfi ágán kihalna, szabadságuk légyen királyt választani, kit akarnak. — 2.) Hogy az örökös joggal következő fejedelmek koronázásuk' idején az ország' nagyai előtt esküvel kötelezzék magokat a' nemzet' szabadságainak, mellyek II. *Endre'* aranypecsétes levelében foglaltatnak, kihagyván a' 31-dik czikket, sértetlen megtartására. — Ezek helyben hagyatván I. *Jósef* örökös király megkoronáztatott, ki az eskű' formájában első hagyta ki II. *Endre'* aranypecsétes levelének 31. czikkjét. — Ezen jószivüségöket a' Magyaroknak meg akarván hálálni *Leopold* az *eperjesi* valóban vérengző, és példátlan kegyetlenségű biztosságot, melly a' Tökölyiek' kikeresésökre, és megbüntetésökre *Karaffa Antal* által allítatott fel, eltörölte. —

Azonban elhamvadván a' győzedelmek', és örömök' tüze, találkoztak többen féltők a' nemzeti szabadságot, a' pozsonyi gyülés' határozatai miatt; azok közül leginkább, kiknek szüleik, atyjokfiaik, és barátjaik az *eperjesi biztosság* által éltöktől, vagy vagyonuktól megfosztattak. — A' megelégedetlenek' feje volt II. ***Rákóczy Ferencz***, ki mint ifju a' *bécsi* udvarban neveltetett, — honnét, midőn birtokai' megtekintése végett Magyarországra jött volna, épen azon időben, mellyben már 80 jelesb férfiakból öszveesküvés állott egybe *Leopold* ellen, huzamósb itteni mulatása alatt tisztelkedés'

aureae Andreae II. art. 31-us penitus antiquaretur. — Non deerant his postulatis tanta obstinatione reclamantes, ut comitiis plane valedicere vellent; — plures tamen causae aequitatem agnoscentes petitis *Leopoldi* Hungariam a tristi iugo turcico liberantis subscripserunt: duo tamen et vicissim postulantes: 1.) Ut si *Stirps Austriaca* in virili sexu deficeret, libertatem habeant eligendi regem, quem vellent. — 2.) Ut haereditario iure successuri principes coronationis tempore coram regni Ordinibus iureiurando se obstringerent immunitates regnicolarum in Bulla *Andreae* II. exmisso articulo 31. contentas illibate conservaturos. — His ratihabitis, *Josephus* I. haereditarius rex coronatus est, qui in formula iuramenti primus exmisit 31. articulum Bullae aureae *Andreae* II. — Hanc Hungarorum benevolentiam *Leopoldus* velut remuneraturus antiquavit iudicium delegatum, seu *Commissionem Eperjesiensem* ad inquirendos *Tökölyianos*, et in eos animadvertendum auctore *Antonio Karaffa* nuper institutum sangvinarium plane, ac sine exemplo crudele. —

Defervente interea victoriarum, laetitiaeque aestu, inventi sunt plures propter comitiorum *Posoniensium* decreta libertati gentis Hungarae metuentes; ex iis praeprimis, quorum parentes, cognati, et amici *Commissionis Eperjesiensis* sententia vita, aut bonis exuti sunt. — *Malecontentorum* praecipuus erat *Franciscus* II. *Rákóczy*, qua iuvenis in aula Viennensi educatus — cum inde possessionum videndarum gratia in Hungariam venisset, eo recte tempore, quo iam ex 80 praecipuis viris coniuratio contra *Leopoldum* coaluit, diutius apud se commorantem, specie salutationis frequen-

ürügye alatt gyakrabban meglátogatják a' megelégedetlenek, és egyező akarattal vezéröknek teszik. — *Leopold* ezen váratlan támadást füvében el akarván nyomni, az öszveesküvésnek főbb személyeit elfogatja, és börtönre vetteti, sokan *Bercsényivel* vétkeseknek érezvén magokat, a' szomszéd Lengyelországba vevék magokat. — Börtönre vettetik *Rákóczy* is *bécsi Ujvárban*, elnyomatván éjjel *sárosi* várában; onnét azonban *Lehmann századossal* egyet értvén, kiszabadult, 's Lengyelországba menekedett. — A' megszököttre örökös gyalázat, számüzés, és javait elfoglaló itélet hozatott. —

Rákóczy azon két évben, míg Lengyelországban tartózkodott olly számu megelégedetleneket vont maga részére, hogy már képesnek vélte magát *Leopoldnak* ellentállhatni. — Midőn tehát nehány ezer fegyveres az ország' határin várá őt, Magyarországra jött, 's azon naptól nagy lőn *Rákóczyhoz* a' gyülekezés, leginkább, minekutána igen keserű irománnyal támadá meg a' királyi udvart, mindenkit a' nemzeti szabadság' védelmére szólítván, rövid időn 20 ezerre szaporodának. — A' háboru hihetetlen előmenetellel kezdett viseltetni, nem sokára nem csak *Kassa*, Tisza' mind két mellékével, hanem a' bányavárosok is a' szövetségések' kezébe kerültek annyira, hogy némelly német őrizet alatt lévő várakat kivéve, csak nem egész felső Magyarország *Pozsonyig* elfoglaltatott. — Több izben próbált ugyan *Leopold* békére lépni a' *Rákóczyakkal*, de mivel ezek szörnyű kivánságaikból egy körömnyit sem engedének, a' béke meg nem köttethetett *Leopold'* haláláig, melly 1705-ben történt meg. —

tius adeunt malecontenti, eumque unanimi suffragio ducem suum constituunt. — *Leopoldus* inexspectatam hanc seditionem in herba praefocaturus praecipua coniurationis capita intercipienda, ac in carceres coniicienda iubet, — multis cum *Nicolao Bercsényi* male sibi consciis in vicinam Poloniam profugis. — Carceri mancipatur et *Rákóczy Neostadii*, in arce sua *Sárosiensi* noctis silentio oppressus; inde tamen *Lehmanno* centurione conatus eius adiuvante liberatus in Poloniam evasit. — In profugum perpetuae infamiae, exilii, et bonorum publicationis sententia lata. —

Rákóczy biennio, quo in *Polonia* egit, per occultos nuncios, et literas tantum in Hungaria malecontentorum numerum ad partes suas traduxit, ut parem se iam *Leopoldo* existimarit. — Dum itaque aliquot millia armatorum in limitibus eum exspectassent, Hungariam ingreditur, ac ingens ex eo die ad *Rákóczyum* fit concursus, praesertim postquam acerbissimo scripto in aulam regiam invectus, omnes, et singulos ad libertatem nationalem armis vindicandam concitavit, brevi ad **20** millia crevere. — Bellum geri coepit incredibili cum successu, brevi non tantum *Cassovia* cum utraque Tibisci regione, sed etiam montanae civitates omnes in malecontentorum venere potestatem, ut si paucas quasdam arces germano milite munitas excipias, tota fere superior Hungaria Posonium usque occupata fuerit. — Tentavit quidem *Leopoldus* cum *Rákóczyanis* pacem saepius inire, verum quia ab enormibus postulatis ne latum ungvem recederent, pax usque obitum *Leopoldi* coalescere non potuit, — qui accidit **1705**. —

I. JÓSEF 43-dik király

1705 — 1711 = 6.

I. *Jósef* még atyja első *Leopold'* éltében örökös királynak megkoronáztatván igen zavaros kormányra lépett 1705. — *Rákóczy* kivévén némelly várakat, és városokat, nagyobb részét birván Magyarországnak, és csak nem minden adók, 's vámok a' bányákból bejövő arannyal eztüsttel, és 50 ezer fegyveressel hatalmában lévén, *Jósef'* dolgai nem legjobb lábon állottak. — Ezen körülményekben mit tévő legyen, fontolóra veszi; némellyek a' *rákócziakkali* békét javaslák, állítván, hogy a' béke' kicsinálása sokkal szerencsésben sülend el, mint sem *Leopold* alatt, minthogy nyilvános dolog volna, hogy *Jósefnek* azokban semmi részo nem volt, mik *Leopold* alatt történtek a' Magyarokkal. — A' *rákócziakkal* többször megprobáltatott a' béke' heylreallitása, jelesen 1706 *Nagyszombatban* az *Angolok'*, és *Hollandok'* közbejárásával, de semmi nem végeztetett, — hanem hogy a' pártos nevet *Magyarország' szövetséges rendjei* czimmel cserélték fel. —

Eloszolván a' *nagyszombati* gyülés, — ismét fegyverre került a' dolog. — A' háború' zajai közt a' *rákóczyak* több izben közönséges gyüléseket tartanak az egyesség' fentartása, a' köztársaság', és haború' kormányzása felűl. — Illyen gyüléseik valának több izben, mellyek közt leghiresebb az 1707-iki *ónodi gyülés*, mellyben más iszonyúkon kivül letétetvén *Jósef* királyságából, a' magyar királyi szék üresnek nyilatkoztatott. — De ezen végzéseknek azonnal ellene mondottak a' rendek. — És *Jósef* levelet bocsátván a' megyékhez, nyilvános jogjait az országhos védelmezé, —

JOSEPHUS I. Rex 43.

ab anno **1705 — 1711 = 6.**

Josephus I. vivente adhuc patre *Leopoldo* I. haereditarius rex coronatus vehementer commotum adiit regnum **1705**. *Rákóczio*, demtis quibusdam arcibus, et civitatibus potiorem Hungariam tenente, ac universa fere regni tributa, et vectigalia, aurum item, et argentum ex fodinis proveniens cum **50** millibus armatorum in potestate habente, — *Josephi* res haud optimo loco stetere. — In his rerum adiunctis quid optimum factu esset, deliberat; nonnulli svadebant pacem cum *Rákóczianis* ineundam affirmantes: pacis tractationem multo feliciorem futuram, quam sub *Leopoldo*, palam enim constabat *Josephum* nullam in iis partem habuisse, quae sub *Leopoldo* cum Hungaris acciderant. — Tentata pax saepius fuit cum *Rákóczianis*, signanter **1706** Tyrnaviae arbitris Anglis, et Hollandis, sed nihil effectum, nisi mutato rebellium nomine in *Confoederatorum Statuum Hungariae.* —

Solutis *Tyrnaviensibus* comitiis, — ad arma rursus convolatum est. — Inter belli tumultus *Rákócziani* saepius generalem conventum celebrarunt, de unione inter se conservanda, de reipublicae, bellique administratione. — Conventus similes plures habuere, inter quos famosissimus *Onodiensis* **1707**. in quo praeter atrocia quaeque exauctorato *Josepho* thronus Hungariae vacare declaratus est. — Ast decretis his illico ab ordinibus contradictum est. — Et *Josephus* datis ad omnes comitatus literis loculentissima sua in regnum iura defendit — actaque *Onodiensia* ut

és az *ónodi végzéseket* mint zendítőket megsemmisité; a' szövetségeseket pedig közönséges gyülésre meghívá 1708. királyi hitére fogadván, hogy minden törvénytelenségekről elfogfeledkezni. —

Az országgyülésére számos nagyok, 's nemesek meg jelentek a nélkűl, hogy vagy csak egy *szövetséges* is mutatta volna magát. — Több honapig haszontalanul várattak a' *rákócziak*, míg dőghalál ütvén ki a' gyülés eloszlott. — Ezen gyülésen igen sok idvességes törvény hozatatt; volt tanácskozás a' veszélyes belhaború eloltásáról is, — többek közt javasoltatott *Jósefnek*, levelet küldvén a' hadi vezérekhez keményen tiltsa meg, hogy a' csatában elfogott szövetségesekkel ne bánjanak rosszúl, melly dologban *Jósef* követvén a' jó tanácsot, sokan a' szöve ségesek közül ezen kegyelemtől lelkesittetvén a' császár részére átmentek. — Nem kevés befolyásu volt a' *szövetségések* vesztessége *Trencsénnel*, 's több helyeken; valamint XI. *Kelemen* romai pápa Krisztian August ország primássához utasított levele is, hogy a' szövetségeseket leginkább a' papi rendbelieket a' törvényes király iránti engedelmességre nógassa, 's a' nyakasokra *anyaszentegyházboli kirekesztés büntetését* hirdessen; 's minthogy sok papdel ezen okból a' *rákócziaknak*, ha csak a' szövetséget szívből el nem hagyják, a' *bünöktőli feloldozást*, megtagadá, igen sok katholikus magával *Rákóczyval* együtt a' *Jóseffeli* megbékellésről kezdének gondolkozni. —

Illy modon megjuhászodván a' *rákóczyak* *Jósef* tökéletes szabadságot ád *Pálffi Jánosnak* a' dalmat és horvátországi bánnak a' *rákóczyakkali* megbékéllésre; ki *Károlyi Sándornak* már

revolutionaria proscripsit — ne Confoederatos clementer ad generalia regni comitia Posonium invitavit 1708 fide regia interposita pollicitus omnium iniuriarum se velle oblivisci. —

Ad comitia numerosi Magnates, et nobiles comparuere, quin tamen vel unus e *Confoederatis* advenerit. — Plures menses *Rákóczianis* frustra exspectatis, usque dum peste funesta comitiis finis impositus est. — In his comitiis plurimae salubres leges latae sunt; actum est de ratione exstinguendi funesti belli civilis, — inter caetera *Josepho* svadebatur, ut datis ad belli duces literis severe interdiceret, ne Confoederati bello capti male tractentur, qua in re cum *Josephus* recte monentibus morem gessisset, multi ex confoederatis ea clementia permoti ad Caesaris partes transierunt. — Neque parum huc contulit clades *Confoederatis* ad *Threncsinium*, pluribusque in locis illata, uti et *Clementis* XI. *Romani Pontificis* literae ad *Christianum Augustum regni Primatem* datae, ut Confoederatos praesertim ecclesiasticos ad legitimi regis obedientiam revocare satageret, sententiamque excommunicationis in contumaces promulgaret, — et cum multi sacerdotes ea de causa *Rákóczianis*, nisi confoederationem ex animo deserere vellent sacramentalem absolutionem denegassent, plurimi Catholici cum ipso *Rákóczio* de pace cum *Josepho* ineunda cogitabant. —

Mitigatis hunc in modum *Rákóczianorum* animis *Josephus* plenam dat *Joanni Palffio* Dalmatiae, ac Croatiae Bano facultatem cum *Rákóczianis* de pace tractandi, — qui *Alexandro Károlyi* iam tunc supremo duci confoederatorum

most a' szövetségesek legföbb vezérének tanácslá: minthogy *Rákóczy*, és *Bercsényi* Lengyel országban lévén, a' szövetségesek közt legfőbb hatalommal birna, választván azok közül némelly föbbeket, minden késedelem nélkűl parancsolná öszve gyülni, kikkel minél előbb végeztetnék a' békéről. — Engedett *Károlyi Sándor*, és a' szövetségeseket *Nagy-Károlyba* hivta öszve, ezek közül *Károlyi'* itélete szerint választattak némelly tanácskozók, — sőt a' *Szathmárott* tartózkodó *Pálffival* is esvén több izben beszélgetések, a' császártól ajánlott béke feltételeket jó akarattal elfogadták — *Károlyi Sándor* több nagyokkal, 's nemesekkel a' béke feltételei alá irván magokat **1711** — midőn már Jósef himlőben meghalálazott. — *Rákóczy* inkább félékeny, mint ovakodó a' császár' igéreteinek hitelt nem adván *Franczia országba* a' fejedelmek közős mentshelyére vonta magát. — Onnét Török országba ment, hol számüzetve **1735**-ig élt; — meghalt *Rodostoban* Europa' szélső szegletében, — és *Konstantinápolyban* temettetett. —

III. KÁROLY 44-dik király
1711 — 1740 = 29.

III. *Károly* felvévén a' császári koronát, és a' *szathmári* kötést neve alá irásával megerősitvén, az ország' rendjeit koronáztatása végett *Pozsonyba* öszve hivta **1712**, és elvállalván az elébe terjesztett 5 feltételt, meg koronáztotott. — Azonban megszünvén a' döghalál az ország' rendjei ismét öszve hivattak, és *Eszterházy Miklós* nádornak választatván, az hataroztatott; hogy az ország koronája *Pozsonyban* tartassék. — Az *ónodi*

maiorem in modum auctor fuit: ut, quoniam *Rákóczy*, *Bercsényioque* in Polonia absentibus, summa apud confoederatos polleret auctoritate, delectos ex iis primores nulla interposita mora, convenire iuberet, quibuscum quantocius de pace transigeretur. — Paruit *Alexander Károlyi* convocavitque confoederatos *Nagy Karolinum* ex his pauci iudicio *Károlyi* delecti sunt senatores, quin habitis cum *Pálffio Szathmarini* commorante aliquot consultationibus propositas caesaris nomine conditiones prona voluntate amplexi sunt.— *Alexander Károlyi* cum multis Proceribus, et nobilibus pacis conditionibus subscripsit **1711**. — Jam tum *Josepho* ex variolis mortuo. — *Rákóczy* timidus magis, quam caufus, cum promissis caesaris diffideret, in *Galliam* commune principum asylum se recepit. — Inde in Turciam migravit, ibique extorris vitam usque **1735** produxit in civitate *Rodosto* ultimo Europae angulo mortuus, ac *Constantinopoli* sepultus est. —

CAROLUS III. Rex 44.

ab anno **1711** — **1740** = **29**.

Carolus III. suscepta imperii corona, et pactis conventus *Szathmariensis* nominis sui subscriptione roboratis, Proceres regni pro sui coronatione *Posonium* convocavit **1712**, et subscriptis **5** conditionibus sibi propositis inauguratus est. — Cessante interim pestifera lue ordines regni iterum convocati et *Nicolao Eszterházi* Palatino electo, statutum est: ut regni corona Posonii asservetur. Acta conventus *Onodiensis* antiquata. —

gyülés' végzéményei meg semmisittettek. — *Rákóczy* és *Bercsényi* újra számüzettek, 's jószágaik elkoboztattak. — Allandó katonaság állapíttatott, megmaradván a' nemeseknek kötelessége szükségben felülni. — A' magyar kamara a' bécsitől elkülönöztetett., — törvények' javitása végett egy biztosság rendeltetett. — A' Protestánsok' vallási szabadsága megerősitetett. — 4 kerületi tábla állittatott: *Nagy-Szombatban*, *Kőszegen*, *Eperjesen*, és *Nagy-Váradon*, ez utóbb *Debreczenbe* vitetett. — A' királyi, és 7 személyes táblák *Pestre* tétettek.

Károly frigyesök lévén a' *velenczéseknek*, segedelmet nyújtott nékik a' Törökök ellen (1716) *szabaudiai Eugen*, és *Pálffi János* vezérlésök alatt több izben meg verettetvén a' Törökök *Nagy-Váradnál* (1716) ismét *Belgrádnál* (1717) a' *passaroviczi* (Serviában) béke által 1718 be végeztetett; olly feltétellel: hogy a' Magyarok a' 236. esztendeig török iga alatt volt *temesi Bánságot*, *Serviát*, *Belgráddal*, *Bosnia'* egy részét, és *Oláh* országot az *Olt* vizéig nyerjék vissza. — Ezen szerencsés béke kötést követte 1722-ban az *országlási szerzödésnek* leányágra kiterjesztése. — Második haborúja *Károlynak* ismét a' Törökökkel volt az Oroszok' társaságában; de ezen háború szerencsétlenül végeztetvén *Károly* a' minap nyert tartományokat, *temesi Banáton* kivül a' Töröknek kénytelenittetett engedni 1739 — következő 1740-ben meghalt. — III. *Károly* alatt hozatott be az adosságok' elsőség végett bejegyzése, mint az 1723-ki 107-dik törvény cikkely bizonyitja, a' többi országok' példája szerint — valamint az 1715-ki törvény az uzsorások ellen első a' törvény könyvben.

Rákóczy, et *Bercsényi* denuo proscripti, bonaque eorum Fisco regio addicta sunt. — Stabilis militia introducta manente tamen officio nobiles in necessitate insurgendi. — Camera Hungarica a Viennensi separata, — pro emendandis legibus commissio determinata. — Protestantibus libertas religionis confirmata. — 4 tabulae districtuales, erectae sunt: *Tyrnaviae*, *Ginsii*, *Eperjesini*, et *Magno-Varadini*, dein *Debreczinum* translata. — Tabula item regia, et septemviralis *Pestini* instaurata. —

Carolus foedere iunctus *Venetis*, eisdem auxilia tulit contra Turcas **1716** Ducibus *Eugenio Sabaudo*, et *Joanne Pálffi* Turcis semel iterumque ad *Petro Varadinum* **1716** — iterum ad *Belgradum* **1717** fusis, pace *Passaroviczensi* (in Servia) **1718** finitum est —; hac lege: ut Hungari *Banatum Temesiensem* **236** annis Turcarum iugo subiectam, Serviam cum *Belgrado*, partem *Bosniae*, et *Valachiam* ad *Alutam* recipiant. — Hanc pacem secuta est **1722**. introductio *sanctionis pragmaticae ad sexum* quoque foemininum extensae. — Alterum bellum iterum cum Turcis erat *Carolo* in societate Russorum, — sed hoc bello infeliciter gesto *Carolus* nuper aquisitas provincias demto *Banatu Temesiensi*, Turcis cedere coactus est **1739**, et sequenti **1740** anno obiit. Sub *Carolo* III. introducta est norma intabulationis uti articulus **107**-us de anno **1723** testatur ad normam aliorum regnorum, — uti etiam prima lex in codice legum de usurariis **1715**. existit. —

MÁRIA THERESIA 45-dik király
1740 — 1780 = 40.

Mária Theresia a' Magyarok által még **1722**-ben elvállalt *országlási szerződésnél* fogva a' *Pozsonyban* öszve gyült ország rendjei' jelenlétökben megkoronáztatván, a' magyar királyi széket minden nehézség nélkűl elnyerte. — **1741.** férjét *lotharingiai Ferenczet* országlása' részesévé, *Pálffi Jánost* pedig nádorra tévén. — Annál nagyobb veszély fenyegette többi országaira nézve: mert csak nem egész Europa az *országlási szerződés*' ellensége lévén, ellene öszve esküvni látszott. — Ennyi ellenségtől környeztetvén *Mária Theresia* a' fölebb említett országgyülésén latin nyelven elő adván állapotja' miben létét, magát, gyermekeit és tartományait a' rendek' hüségébe ajánlotta. — A' Magyarok hallván a' beszédet valami vitézi szeszélytől illettetvén kardot rántva kiálták: *éltöket, 's véröket odaadják az ő királyukért Mária Theresiáért.* — Meg is tarták szavokat a' Magyarok, kik jeles segedelmet nyújtván, *Silesia* ugyan el esett, de a' többi tartományok 8 év lefolytával az ellenségtől megszabadultak.

A' nagy veszélyből, 's hosszas haboruból kimenekedvén *Mária Theresia* semmi nem feküdt inkább szívén, mint az iránta hív magyar nemzetet jótéteményekkel még inkább magához csatolni, ezen végből:

1744. *Erdélyt*, elfogadván az *országlási szerződést*, *nagy fejedelemség* czimével ékesítette fel. —

1748. A' hajdan korban egész világon hires, a' Török' elüzésétől pedig romjaiban fekvő budai

MARIA THERESIA Rex 45.

ab anno 1740 — 1780 = 40.

Maria Theresia vi *sanctionis pragmaticae* per Hungaros 1722. receptae coram *Posonium* evocatis regni ordinibus coronata, solium Hungaricum absque difficultate conscendit. — 1741 *Francisco Lotharingo* coniuge in societatem curarum assumto, et *Joanne Pálffio Prorege* creato. — Tanto maius erat periculum reliquarum provinciarum amittendarum: tota enim fere Europa in eam, sanctioni pragmaticae inimica, conspirasse visa est. — Tot hostibus circumfusa *Maria Theresia* in praefatis comitiis latia oratione statu rerum suarum exposito, se, liberos, provinciasque suas Ordinum fidei commendavit.— Hungari audita oratione martio quodam spiritu perciti frameis extractis *vitam*, *et sanguinem pro suo rege Maria Theresia impensuros exclamarunt.* — Et revera stetere promissis Hungari, quibus insignem opem conferentibus, amissa quidem *Silesia*, reliquas ditiones 8 fere annorum decursu ab hostibus liberavit.

A maximo discrimine, belloque diuturno liberata *Maria Theresia*, nihil prius, antiquiusque habuit, quam gentem Hungaram sibi devotam magis, magisque domui suae devincire beneficiis, in hunc finem:

1744. *Transylvaniam* recepta sanctione pragmatica *magni Principatus* titulo condecoravit. —

1748. Arcem *Budensem* squallentem hucdum clade turcica, toto orbe celebratam, a fundamentis

várt alapjától vissza állitani kezdette, mint leendő lakját ha nem királynak, bizonyosan királyi herczegnek.

1749. A' *királyi helybehagyást* divatba hozta, melly nélkűl az austriai tartományokban *pápa' bullája* kinem hirdettethetik, és sikert nem nyerhet.

1754. A' szorgalomnak nem kedvező igen elszaporodott *ünnepeket* pápa helyben hagyással megkevesitette. —

1756. Ezen anyáskodó gondjait *Mária Theresiának* félbe szakasztotta a' forgandó szerencsével viselt *burkusháboru*, mellyben *Nádasdy, Eszterházi, Báttyányi, Pálffi, Károlyi, Hadik*, 's mások — jeles borostyánt füztek, és *hubertburgi* béke által szakadt vége **1763**. olly feltetellel: hogy kiki a' mit háboru alatt elfoglalt, adja vissza. —

Midőn ezen háboru legnagyobb tüzzel viseltetnék **1758**. *Mária Theresia katonai rendet* állitott melly nevéről *theresia rendnek* neveztetett, ennek nagy keresztjével azonnal igen sokan megajándékoztattak. —

1760. *Királyi testőr* sereget állított nemes ifjakból.

1763. *Béga* csatornát keszittette.

1764. Sz. *Istvánjeles rendjet* állapította. —

1766. Meghalván férje országlása részesévé tette *Jósef* fiát. — A' *fiumei* tenger partot Magyarországkoz kapcsolta, — és az *urbért* behozta. —

1770. A' *kolduló szerzetek'* száma szaporitását, valamint a' *piaristáknak*, és *jesuitáknak* a' koldulást megtiltotta. — A' *szerzetesi eskü* letevését **24**-dik évre hatarozta. —

1773. A' *jesuiták' rendje* egész keresztény világban XIV. *Kelemen pápa* által eltöröltetett,

restaurandam suscepit, sedem si non regis, regii certe principis futuram.

1749. *Placetum regium* vigori restituit, sine quo in ditionibus Austriacis *Bulla Pontificia* vulgari, effectumque sortiri non potest. —

1754. Dies festos nimium multiplicatos industriae non faventes, consentiente Pontifice reduxit. —

1756. Maternas has curas *Mariae Theresiae* interrupit bellum *Borussicum* varia fortuna gestum, quod praeclaram *Nádásdio*, *Eszterházio*, *Battyanio*, *Pálffio*, *Károlyio*, *Hadikio* caeterisque bellicae fortitudinis Hungaris laurum peperit, paceque *Hubertoburgensi* conclusum est **1763.** ea lege: ut quisque bello occupata restituat —

Fervente hoc bello **1758** *Maria Theresia* ordinem militarem a suo nomine *Theresianum* dictum instituit, — cuius magna cruce plurimi mox donati sunt. —

1760. *Turmam praetorianam* e nobili iuventute erexit.

1763. *Canalem Bega* ducendum curavit.

1764. *Insignem Ordinem S. Stephani* fundavit.

1766. Mortuo coniuge filium *Josephum* corregentem assumsit. — *Portum Fluminensem* Hungariae adiecit, — et *Urbarium* introduxit. —

1770. *Mendicantium Ordinum* numerum augeri lege cavit. — *Jesuitis* vero, ac *Piaristis* elemosynae collectionem interdixit. — *Professionemque religiosam* ante 24 annum elicere prohibuit. —

1773. Ordo societatis Jesu toto orbe christiano per *Clementem XIV. Romanum Ponti-*

's igy Magyarországon is létezése' **212**-dik évében, 's javai részint az új püspökségeknek adattak, részint az úgy nevezett *tudományok alapjához* kapcsoltattak.

1775. A' *mentshelyeket*, vagy a' gonosztévők' sz. helyre menekvését eltörlötte. —

1776. A' kinzást eltiltotta. — A' halálas büntetést keskenyebb gátok közé szorította. — Ezen évben **7** püspökséget is alapitott u. m. **5** diák szertartasut: *beszterczebányait*, *rosnyoit*, *szepesit*, *székes féjervárit*, és *szombathelyit*; — 's két görög katholikust: *váradit* t. i. és *körösit*.

Az **1772**-ben állapított *nagy szombati* tudományok' egyetemét **1777** ***Budára*** tette, onnét pedig ***Jósef*** **1784** ***Pestre***. — Ezen esztendőben a' **360** év előtt *Sigmond* által a' Lengyeleknek elzálogosított **16** szepesi várost vissza váltotta.

1780. *Kiváltságot* adott magyar nyelven kibocsátandó *hirlapokra*. — Ezen évben meg is halt november' **29**-kén.

II. JÓSEF 46-dik király
1780 — 1790 = 10.

Országlásának elején *Jósef* a' mint utazásaiból meritett tapasztalásokkal kimivelt éles elméjű férfiú volt, mind a' *polgári*, mind az *egyházi* dolgokban nem kevés változtatásokat tett, mellyek az ország' rendjeinek nem tetszettek, nem mintha egyet sem hagynának helyben, hanem hogy azok tudtok nélkűl, a' sarkalatos törvények' ellenére nem a' közönséges országgyülésén, hova szoktak tartozni eddigelé az országos ujitások, hanem

ficem, ac proinde etiam in Hungaria, post 212 annorum existentiam sublatus est, bonis eorum partim novis episcopatibus, partim fundo studiorum addictis. —

1775. *Asyla, seu refugium ad loca sacra sustulit.* —

1776. Torturam prohibuit. — Poenamque mortis restrinxit. — Eodemque anno 7 episcopatus fundavit 5 latini ritus, uti: *Neosoliensem, Rosnaviensem, Scepusiensem, Alba-Regalensem,* et *Sabariensem* — et duos graeci ritus catholicos: *Varadinensem*, et *Crisiensem.*

1772. Universitatem scientiarum *Tyrnaviae* erexit, 1777 *Budam* inde vero 1784 sub *Josepho* II. Pestinum translocatam. — Eodem anno 16 oppida Scepusiensia sub *Sigismundo* Polonis oppignorata, post 360 annos recepit. —

1780. *Privilegium* elargita est pro ephemeridibus patria lingva *Posonii* edendis. — Hoc anno et obiit 29. Novembris. —

JOSEPHUS II. Rex 46.

ab anno 1780 — 1790 = 10.

Mox initio regiminis *Josephus* ut erat vir acuti ingenii multis peregrinationibus experientia hausta exculti, — non paucas tum in rebus civilibus, tum ecclesiasticis fecit mutationes regni ordinibus displicentes, non quasi omnia improbarent, sed quod ipsis inconsultis contra cardinales regni libertates non in comitiis generalibus, ad quae reipublicae reformatio hucdum pertinebat;

egyedül tulajdon királyi akaratjából vállaltattak fel. — És pedig:

I. A' polgári dolgokra nézve — egész *Magyarországot* *Illyriaval* együtt 10 kerületre, kissebb szomszéd megyéket egybe vévén 38 vármegyékre vonta. — Szinte Erdélyt is 11 Vármegyékre öszve huzván 3 kerületre osztotta. — Minden illyen kerületnek volt polgári, és katonai biztosa, kik élet kegyelmezési hatalommal is felvalának ruházva, melly hatalmat eddig királyaink ön szemelyökben gyakoroltak. — A' megyék' köz gyülései megszüntek. — A' telkek minden különbség nélkűl fölmérettek, a' házak megszámoztattak. — A' királyi helytartó tanács a' királyi kamarával egyesíttetvén *Pozsonyból Budára* tétetett. — A' törvényhatóságokban német nyely hozatott divatba. — Eltöröltetvén a' czéhek kinek kinek szabadság adatott mestersége' üzésére s. t. b.

II. Az egyházi dolgokra nézve — az úgy nevezett uralkodó szerzetes rendek, vagy is ingatlan jószágokkal birók csak nem mind eltöröltettek, — kiknek vagyonukból állott fel az úgy nevezett *Fundus Religionis*. — A' kolduló szerzetek száma megkevesíttetett, és *Romában* lakó *generalisaikkali* közösűles keményen megtiltatott. — Papa' végzeményeit királyi jóvá hagyás nélkűl elfogadni, vagy törvény tágitásokat Romából kérni nem volt szabad, — hanem megparancsoltatott, hogy azokat a' püspökök szolgáltassák ki, — a' házassági perek világi törvényszékekre bizattak, — a' házassági akadályok részint eltöröltettek, részint újjak hozattak; a' vegyes házasságokra rendeltetett: ha a' férj katholikus mind a' két nembeli magzatok, ha pedig nem katholikus volna,

verum solo regis nutu susciperentur, — et quidem.

1. *Quoad rem civilem* — Hungariam universam cum Illyrico in **10** circulos, comitatus minores vicinos coniungendo ad **38** reduxit. — Ita et Transylvaniam in **11** comitatus redactam in **3** districtus partitus est. Singulis his districtibus erant sui regii comissarii tum civiles, tum militares, — amplissima adeo adgratiandi hucdum soli regi propria potestate pollentes. — Comitatibus congregationes celebrare interdictum fuit. — Conscriptio militaris introducta. — Fundi sine discrimine mensurati, domusque numeris signatae. — Consilium locumtenentiale cum camera regia iunctum, et *Posonio Budam* translatum est. — *Lingva germanica* ad negotia omnia tractanda introducta. — Sublatis coetibus cuilibet facultas data est artem suam exercendi. —

II. *Tum quod ecclesiasticam* — Ordines religiosi sic dicti dominantes, seu bona immobilia possidentes fere omnes aboliti — unde *Fundus religionis* coaluit — Mendicantium vero numerus imminutus, communioque cum *Generalibus Romae* habitantibus severe interdicta est. — *Constitutiones Pontificias* abs regio placeto acceptare, aut dispensationes *Roma* petere lege cautum est, — sed praeceptum, ut eas episcopi elargirentur. — Causae matrimoniales foro saeculari addictae, — impedimenta matrimonii partim antiquata, partim nova inducta fuere, — quoad matrimonia mixta constitutum, ut, si mas esset catholicus omnes proles utriusque sexus; si vero non catholicus, filii tantum eius religionem sequerentur. — Seminariis particularibus sublatis

csak a' férjfi gyermekek kövessék vallását. — A' magányos pap nevelő intézetek eltöröltetvén, kézönségesek állíttattak mind a' világi, mind a' szerzetes egyforma ruhában járandó ifjú papság számára *Pozsonyban*, *Egerben*, és *Zágrábban*, — későbben a' két utóbbiból egy lett, és *Pestre* tétetett. — Az alamisnából élő szerzetesek az úgy nevezett *Fundus Religionis*-ból láttatván el, a' koldulás mint papi hivatalhoz illetlen dolog megtiltatott nekik, ez csak az *irgalmas barátoknak* engedtetvén meg. — Az *olvasos társaságok*, *menetek*, mellyek magányos szokásból eredtek, eltöröltettek, kivévén az egész anyaszentogyháztól rendelt meneteket; millyenek: *az úrnapi*, *buza szentelési*, és *áldozó csötörtököt* megelőzők, a' czéhek' poznás lobogoikat, szobrokat s. t. b. hordozni megtiltatott. — A' Protestansok' részére türelem törveny hirdettetett **1781**. — és megengedtetett, hogy hol **100** család van, templomot, papot, és oskola tanitót rendelhetnek. — Esküvést a' katholikusok' formulája szerint ne tartozzanak tenni, — végre a' nyomtatás szabadsága is megengedtetett. —

De ezek' végre hajtását a' török háboru akadályoztatta, mellyet *Jósef* mint Oroszok' frigyese *Krimeaért* viselt a' Törökökkel. — Eleje a' háborunak szerencsés volt, — de mirigy támadván hadi seregünk sokat szenvedett, sőt *Jósef* maga is betegségbe esvén, *Bécsbe* visszatért. — Ezen háboru azután *Laudon* alatt szerencsésben folytatott *Belgrád*, és más várak fegyvereinkkel elfoglaltatván. — Azonban *Jósef* a' polgári, 's egyházi dolgokban tett változtatásait vissza vevén, ha kiveszed a' protestans vallás iránti türelmet, és a' szerzetes rendek' eltörlését — meghalt **1790**-dik Februar **20**-kán.

generalia erecta sunt pro universo tam saeculari, quam regulari eadem veste induto clero iuniore *Posonii*, *Agriae*, et *Zagrabiae*, tardius e posterioribus duobus unum coaluit — ac *Pestini* collocatum est.— Ordinibus mendicantibus e *fundo religionis* provisis mendicatio tamquam sacerdotali caracteri minus congruum prohibita, solis *Fratribus Misericordiae* permissa hac facultate. — Sodalitates, et confraternitates,— Processiones item privata solum consvetudine inductae, abolitae omnes, demtis ab universali Ecclesia institutis uti sunt: *processio Theophorica*, *benedictionis segetum*, *et vinearum*, *et dierum rogationum*, *maiora* coetuum vexilla efferre, statuas gestare etc. prohibitum est. — A catholicis sacris alienis tolerantiae decretum **1781** promulgatum, ac permissum, ut, ubi **100** familiae sunt, templum erigere, verbi divini Ministrum, ac Scholae Magistrum constituere valeant, — nec teneantur iuramentum iuxta formulam catholicorum praestare, — denique libertas proeli concessa. —

Quo minus tamen haec in effectum deducerentur bellum turcicum impedivit, quod *Josephus* in societate Russorum contra Turcas ob *Crimeam* gessit. — Initium belli felix, — sed exorta peste exercitus noster multum adflictus imo ipse *Josephus* in morbum incidens *Viennam* redivit.— Bellum hoc dein sub *Laudone* continuatum *Belgradum*, aliaeque arces armis nostris occupatae. — Interea *Josephus* variis mutationibus, quas in rebus tam civilibus, quam ecclesiasticis fecerat, demta tolerantia Religionis Protestantium, ac abolitione Ordinum religiosorum, revocatis, e vivis excessit **1790**. **20**. Febr.

II. LEOPOLD 47-dik király
1790 — 1792 = 2.

II. *Leopold*, II. *József'* testvére a' fölebbi ujitások miatt mozgásban látván a' Magyarokat, országlását szelidséggel, és az ujitott dolgok' előbbi állapotba helyheztetésével, uj határozatnál fogva *Jósefnek* csak nem minden rendeléseit megsemmisítvén, kezdette **1790**. — A' *Budára* hirdetett, 's nem sokára *Pozsonyba* áttett országgyülésén *Sándor* fia nádornak kiáltatván, maga pedig az ország jogjainak, 's szabadságainak fentartására megesküdvén, megkoronáztatott. — Ezen gyülésen **74** törvény czikkely hozatott az ország' sérveinek megorvoslására, mellyek közűl jelesebbek: a' magyar nyelv, mint nemzetiségünk váljegye a' királyi akademiakban, és gymnasiumokban kitünő szorgalommal tanittassék. — A' Protestansok, eltörültetvén a' nyilvános, és magányos vallás gyakorlat közti különbség, szabad vallási gyakorlattal birjanak, templomok, tornyok, harangok, és oskolák használlása szabád légyen nekik. — A' *Jászok*, *Kunok*, és *Hajduk* joggal birjának szóval (vokssal) felruházott követeket küldeni az országgyülésre, — valamint a' jobbágyoknak is szabad költözködés engedtetett. —

Azonban a' török háboru részünkről nem csekély szerencsével viseltetett; hajlandobb volt még is *Leopold* a' békekötésre, mind a' had' folytatására, leginkább a' *franczia*, és *belga* zendülés miatt, — honnét a' Törökkel meg is készült a' béke *Sistovban* a' Duna mellett *Bulgariában*, **1791**-ben illy feltétellel: hogy *Ó Orsován* kivül, minden a' haborúban elvesztett várakat vissza

LEOPOLDUS II. Rex 47.

ab anno 1790 — 1792 = 2.

Leopoldus II. *Josephi* II. frater cum commotos obnovationes superiores animos videret Hungarorum regimen a lenitate, rerumque novatarum in priorem statum repositione, plerisque *Josephi* ordinationibus novo decreto antiquitatis, auspicatus 1790. — Indictis *Budam* mox *Posonium* translatis comitiis *Alexandro* filio in Proregem unanimi consensu proclamato, ipse de conservandis regni iuribus, ac libertatibus praestito iuramento, confirmatis, coronatus est. — In his comitiis 74 articuli medendis regni vulneribus conditi sunt, — e quibus praecipui sunt: ut lingva Hungarica, ceu caracteristica nationalis in academiis regiis, gymnasiisque peculiari diligentia doceatur. Protestantes, sublato discrimine inter publicum, privatumque religionis exercitium, libero religionis gaudebunt exercitio, liberque templorum, turrium, campanarum, scholarumque erit eis usus. — *Jaziges*, *Cumani*, et *Hajdones* ius aquirent ablegatos cum voto ad regni comitia mittendi — uti et subditis libera concedetur migratio. —

Interea bellum cum Turca geritur haud improspero marte, pronior tamen erat *Leopoldus* ad pacem ineundam, quam ad bellum continuandum, idque ob motus in *Gallia*, *Belgioque* ortos, — unde etiam pax cum Turcis coaluit *Sistovii* ad Danubium in *Bulgaria* 1791 hac conditione: ut praeter *Orsovam* veterem universas arces bello fervente ademptas Turcae recipiant. —

nyerjenek. — Megkötetvén a' törökökkeli béke *Leopold* a' német birodalom', és a' *franczia* király', 's királyné' védelmére a' *pilniczi* gyülésén II. *Vilhelm burkus*, és *Gustav svekus* királyokkal a' zendülő Francziák ellen frigyet kötött. — Ezeket meg tudván a' franczia nemzeti gyülés, *Leopoldnak* martius 11-kén hadat izent, ki azonban már 10 nappal előbb meghalt 1792. —

I. FERENCZ 48-dik király
1792 1835 = 43.

I. *Ferencz* ünnepélyes koronáztatása megtörténvén *Budán* 1792. — Ugyan azon ország-gyülésén az ország' köz boldogságára 22 törvény czikkely hozattatván, a' közelgető franczia baborúra segedelmet kért a' rendektől. — Kezdetett ezen háboru april 29-kén 1792-ben ránk nézve jó szerencsével; de a' szövetségesek elpártolván lassanként, a' Francziák lettek győztesek — 1797 meg lett a *campoformioi* béke; melly által *Belgium*, *mediolanumi*, és *mantui* herczegségek elestek. — De ezek helyett *Velenczét* az *Etsch* folyón inneni földdel, *Istriaval*, és *Dalmatiaval* nyerte *Ferencz*.

A' *campoformioi* béke azonban tartós nem lett: mert, midőn *Rastadban* a' németországi béke helyre állításáról folynának a' tanakodások, a' Francziák' mestersége által új meg új nehézségek gördíttetvén közbe, észre vevé Ferencz, hogy véle tréfa üzetik, új hadat készit sokkal keményebbet az előbbinél, mellynek elején a' Francziák meggyőzettek, de megfordulván a' hadi koczka, győznek, és már *Austria'* belsejére ütnek, midőn ismét föl szólíttatnak a' Magyarok a' haza' védel-

Pace cum Turcis confecta, nequid detrimenti Imperium germanicum capiat, ad tuendamque *Galliae* regis, et reginae salutem in congressu *Pilniczensi Leopoldus* cum *Vilhelmo* II. *Borussiae*, et *Gustavo* II. *Sveciae* regibus contra Gallos seditiosos societatem iniit. — De his certior conventus nationalis Galliae, caesari bellum nunciat 11-a Martii, 10 diebus citius mortuo 1792.

FRANCISCUS I. Rex 48.

ab anno 1792 — 1835 = 43.

Franciscus I. peracta *Budae* 1792 solemni coronatione in iisdem comitiis pro salute regni 22 articulis latis, subsidium in imminens bellum Gallicum petiit ab Ordinibus. — Coeptum hoc bellum 29. Aprilis 1762 fortuna armis nostris secunda; verum armorum sociis sensim deficientibus Galli evasere victores — 1797 pax *Campoformiensis* coaluit; qua *Belgium*, Ducatus *Mediolanensis*, et *Mantuanus* amissi sunt. — Sed horum loco *Venetiae* cum territorio cis *Athesim*, *Istria*, et *Dalmatia* venere in potestatem Francisci. —

Pax tamen *Campoformiensis* diu vigere non potuit: dum enim *Rastadii* de *Germaniae* pace ageretur, artibus Gallorum novis, et novis difficultatibus iniectis *Franciscus* sibi illudi advertens novum parat bellum priore longe atrocius, quo Galli initio victi sunt, mutata tamen belli alea fiunt victores, et iam interiora Austriae petunt, dum rursum Hungari ad patriae defensio-

mére, — és gyorsan fölülnek, — de minekelőtte az ellenséget látták volna, béke köttetett *Lune-Villeben.* —

A' III-dik háboru már nem a' Franczia köz társasággal, hanem *Bounaparte Napoleonnal* viseltetettki 1804-dikben franczia császárnak kiálttatván december' 2-kan VII-dik *Pius pápa* által fölkenetvén, a' koronát maga tette fejére, ezen háboru a' pozsonyi béke által végeztetett, mellyel *Tyrol,* és a' *velenczei status* elesett. — 1805 ben Pozsonyban, 1807. *Budán,* 's 1808. ismét *Pozsonyban* tartattak országgyülések. — De a' IV-dik háboru sem végeztetett szerencsésben; ugyan is megvétetvén *Győr* az austriai hadi sereg *Vagramnál* nagyon megveretett, — és a' bécsi béke által ismét több austriai tartományok kerültek franczia kézre 1809. — Végre az V-dik csak ugyan szerencsésen viseltetett 1813. *Kulm', Lépcse', Hannovia',* és végre *Páris'* környékén legyőzetvén az ellenség, *Austria* az elvesztett tartományait mind vissza nyerte. —

Ambár *Ferencznek* rettentő fegyver zörgések közt kellett is uralkodása 23 éveit eltölteni; semmi alkalmatosságot mindazonáltal el nem mulasztott a' nemes magyar nemzet' csinosodását elémozditó intézetek alapításában. — Ezek közt:

1801. Az ő nevéről úgy nevezett *ferencz csatornát,* melly még 1793 kezdetett *Bacs* vármegyében, elvégezte. —

1802. *Váczott* siketnémak intézete alapult. — Ezen évben a' halhatatlan emlékü gróf *Széchényi Ferencz* nagy költségen szerzett *könyvtárát,* és *péncz', kéziratol', földabroszok',* 's nemesi *czimerekből* álló gyüjteményét az ország-

nem provocantur, — et promte insurgunt, — sed antequam hostem vidissent pax confecta est *Lunae-Villae*.

Tertium bellum iam non cum republica Gallorum, sed cum *Napoleone Bounaparte* imperatore Gallorum 1804 proclamato, ac 2-a Decembris per *Pium* VII. *Pontificem* uncto, sibique coronam imponente gestum est, — quod pax *Posoniensis* conclusit, qua *Tyrolis*, *Statusque Venetus* amissus est. — Anno 1805. *Posonii*, 1807. *Budae*, et 1808. rursum *Posonii* comitia regni sunt celebrata. — Sed nec quartum bellum felicius gestum est: nam expugnato *Jaurino* Austriacae copiae penitus fusae sunt ad *Vagramum*, — pace *Viennensi* iterum Gallis plures Provinciae Austriacae obtigerunt 1809. — Quintum denique feliciter gestum 1813. ad *Culm*, *Lipsiam*, *Hannoviam*, ac tandem ad *Parisios* fuso hoste, Austria amissus antea provincias revindicavit. —

Licet Francisco inter horrendos armorum strepitus 23 fere regiminis anni exegendi fuerint; nullam tamen praetermisit occasionem nobilis gentis Hungarae culturam promoventia instituta erigendi — inter quae sunt:

1801. *Canalem Francisci* a suo nomine coeptum 1793 in comitatu *Bacsiensi* terminavit. —

1802. *Institutum surdo-mutorum Vacii* fundatum. — Eodem anno immortalis memoriae Comes *Franciscus Széchényi* magnis expensis lectam bibliothecam, item collectionem numorum,

nak ajándékozta, és 1807-iki országgyülésen czikkelybe foglaltatott — szinte ezen esztendőben állittattak vissza a' *benedictinusok*, *praemonstratensisek*, és *ciscerciták* is régi jogjaikkal, és birtokaikkal együtt. —

1803. *Keszthelyen* gazdasági oskola úgy nevezett *Georgicon* állíttatott gróf *Festetics György* által. —

1804. Az egri püspöki megye három részre osztatott u. m. az *egri érseki* megyére, *kassai*, és *szathmári* püspökségekre.

1806. A' tanitás mod a' katholikus oskolákban az ugy nevezett *Ratioeducationis publicae* czimü könyv szerint hozatott szokásba. —

1808. Meghatároztatott hogy katonai akademia, mellynek neve *Ludovicea* Ludovica királynéról, ki ekkor koronáztatott meg, és az intézetre 50 ezer forintot kegyeskedett áldozni, állítassék. —

1812. Allapíttatott az ugy nevezett *augustineum presbiterium* Bécsben, hogy az egyházi ifjuság elvégezvén theologiai tanulmányait — azokban bővebben gyakoroltatnék; mellyben 8 magyar ifjúnak is helyadatott. — Ugyan ott állítatott theologia a' Protestansok számára is. —

1818. *Ovárott* a' sachsen tescheni herczeg *Albert* ő magossága által állapíttatott szinte gazdasági oskola. —

1822. Azon része *Horvátországnak*, melly *Illyriahoz* volt kapcsolva, a' *Fiumei* tenger parttal együtt a' sz. koronához vissza kapcsoltatott. — Ezen évben tétetett le alapköve az esztergomi *fő templomnak* is, — valamint a' *nemzeti egyházi gyülés* is ekkor tartatott *Pozsonyban*. —

manuscriptorum, mapparum, et insignium regno donavit, 1807 dietaliter inarticulatam. — Eodem pariter anno *Benedictinorum*, *Praemonstratensium*, et *Cisterciensium Ordines* cum antiquis iuribus, bonisque olim possessis restituti sunt. —

1803. *Keszthelyini* Schola Oeconomica vulgo *Georgicon per Comitem Georgium Festetich* erecta. —

1804. Dioecesis Agriensis in 3 partes divisa est; nempe: in *Archiepiscopatum Agriensem*, episcopatus *Cassoviensem*, et *Szathmariensem*. —

1806. *Methodus docendi* in scholis catholicis ad praescriptum libri, cui titulus, *Ratio educationis publicae*, inducta est. —

1808. Definitum est, ut militaris Academia a Ludovica regina tunc temporis coronata, et pro instituto clementer 50 millia florenorum offerente nomen habitura, erigatur. —

1812. Fundatum est *presbyterium Augustineum* Viennae, ut iuventus ecclesiastica absolutis studiis theologicis in iisdem uberius exerceretur. — In quo pro 8. Hungaris quoque locus datus est. — Ibidem etiam pro Protestantibus scholae Theologicae erectae sunt. —

1818. *Ovarini* stabilitum est per Serenissimum Principem Saxo-Teschinensem *Albertum* pariter institutum Oeconomicum. —

1822. Pars illa Croatiae, quae regno Illyrico adnexa erat, — cum portu *Fluminensi* S. Coronae restituta est. — Hoc anno depositus est lapis fundamentalis pro *Basilica Strigoniensi*, — uti et *Synodus nationalis* Posonii hoc anno celebrata est.

Az 1825. országgyülésen a' nemzeti nyelv csinosításáról, Pesten állítandó magyar, 's katonai akademiákról, hozatott törvény. —

Az 1830-diki országgyülésen september' 28-kan

V. FERDINÁND 49-dik király

Rudnai Sándor esztergomi érsek által ünnepélyes szertartással koronáztatott meg *Pozsonyban*; — ki azonnal a' neki ajándekozott 50 ezer arany felét a' szegény adózó nép felsegéllésére, más részét az ekkor állapított magyar akademiara nagy kegyességgel vissza ajándékozta. —

1832-ki december' 16-ra ismét országgyülése hirdettetett *Pozsonyba*, mellyben, mídőn a' rendek az 1790-91-ki 67-dik és 1827-ki 8-dik törvény czikkelyek' határozatjánál fogva a' *rendszeres munkálatokkal* jovában foglalaroskodnak; azonban *Ferenczet* a' honunk' boldogságát ennyire szívén viselő kegyes atyát a' mennyei Fölségnek az örök életre tetszett áthivni 1835-ik év' martius a' 2-án. — Kinek emlékezete áldásban lészen. — *Ferencz*' halála után *Ferdinánd*, atyja' birodalminak, és erényeinek örököse, azonnal levelében igéretet tőn az ország' rendjeinek: hogy a' nemzet törvényeit, jogait, kiváltságait, szabadságait, és mentességeit szentűl megtartandja. 'S valóban mint dicsőült atyja, jámborúl Istenben bizva, népei' boldogságát, 's jóllétét az igazság' utján, minden törekvése', 's fáradozása' czéljává teszi. — Kinek becses éltét az úr Istenszámos évekre terjessze! —

In comitiis de anno 1825 de cultura lingvae patriae de *Academia Hungarica*, et militari *Pestini* erigenda lex lata.

In Comitiis de anno 1830. 28. Septembris.

FERDINANDUS V. Rex 49.

Per Archiepiscopum Strigoniensem Alexandrum de Rudna solemni pompa coronatus est *Posonii*, qui sibi oblatorum 50 aureorum millium partem mox summa clementia pro sublevanda misera plebe, aliam vero partem pro tum erecta *Academia Hungarica* donavit. —

Comitia rursum 1832 pro 16. Decembris indicta sunt *Posonium*, — in quibus, dum ad tenorem articulorum 67. de anno 1790-91 — item 8. de anno 1827 *operata systhematica* pertractantur; interea *Franciscum*, ita Reipublicae providum, Patrem Patriae desideratissimum placuit supremo Numini ex hac ad aeviternam vocare vitam 2-a Martii 1835. — Cuius memoria in benedictione erit. — A morte *Francisci* mox *Ferdinandus* regnorum, paternarumque virtutum haeres, datis ad Ordines regni literis, recepit se leges, iura, privilegia, libertates, et immunitates Gentis sancte observaturum, et sane; quemadmodum Genitori desideratissimo, ita et huic pie in Deo spem collocanti, populorum felicitas, ac salus in via iustitiae omnis conatus, et studii scopus est. — Cui Deus misericors longaevam largiatur vitam! —

FOGLÁLAT.

Első vagy is Árpádi Korszak.

INDEX.

Második vagy is Vegyes Korszak.

Harmadik vagy is Austriai Korszak.

Nyomtatta Sollinger J. P. Bécsben.

ASaf

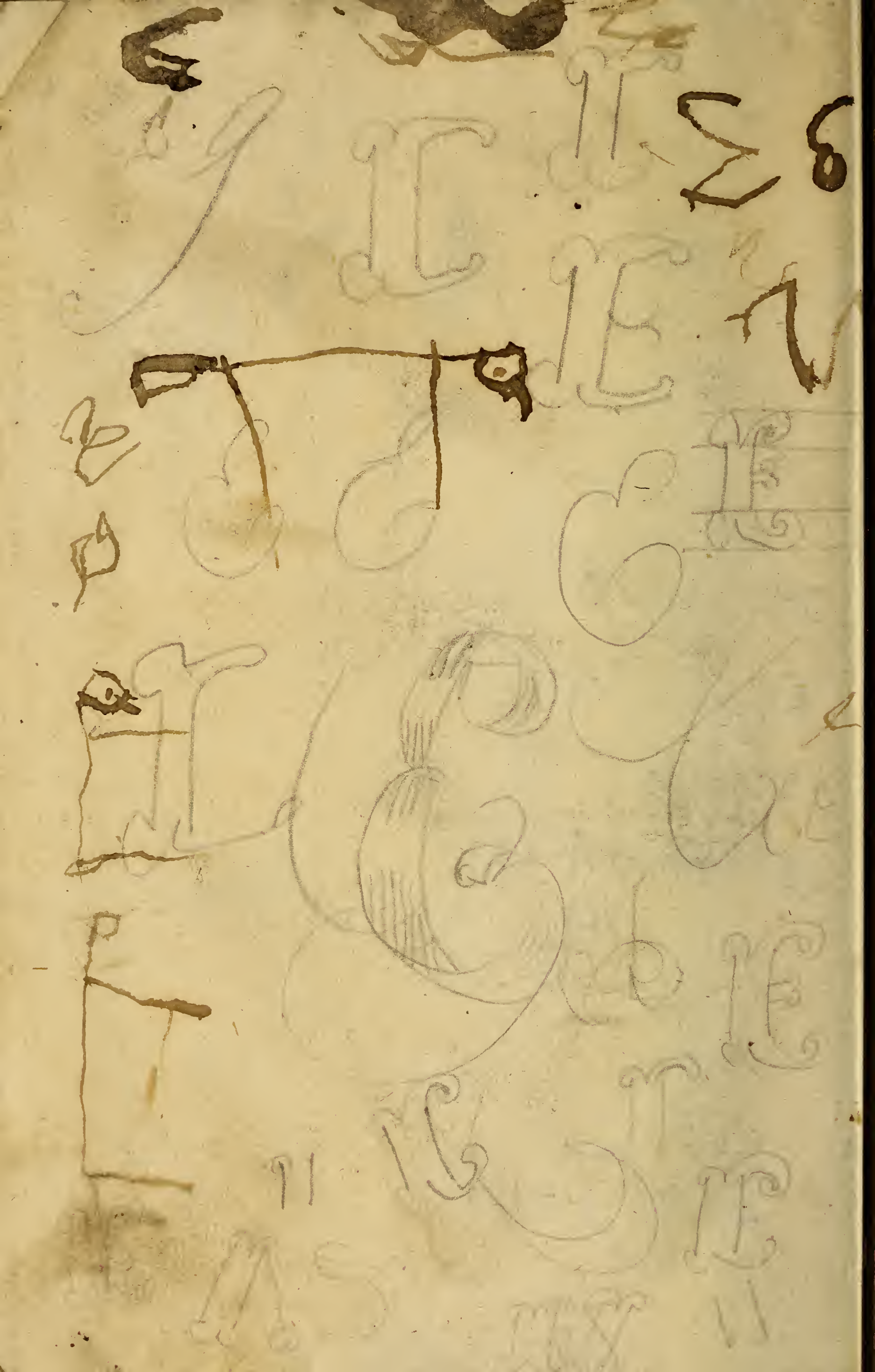
ASAS

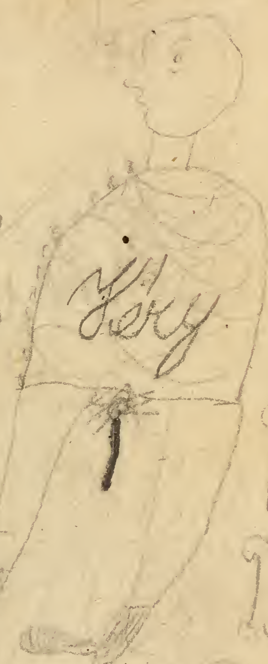
EL

AS

SA

Saffer

Very

LIBRARY OF CONGRESS
0 012 698 463 7
